

REPORTAGE

DEN OSANNOLIKA MÖRDAREN

Stig Engström var bevisligen på plats när Olof Palme mördades och har funnits med i mordutredningen från dag ett, men utreddes aldrig som gärningsman. Efter tolv års efterforskningar om denna gåtfulla person fann journalisten Thomas Pettersson vad andra tidigare gått bet på: **Engströms motiv, och att han hade tillgång till samma slags vapen som Palme sköts med.**

Det här är berättelsen om Skandiamannen
och mordet på Olof Palme.

Text: THOMAS PETTERSSON

FOTO: POLISEN

59 minuter som förändrade Sverige

DET BLEV ETT biobesök till slut för Olof och Lisbeth Palme, den där fredagskvällen i februari 1986. Efter en del dividerande med sonen Mårten och hans flickvän bestämde de sig för *Bröderna Mozart* – en film där Olof Palme erbjödits att medverka men tackat nej.

Paret Palme lämnade lägenheten på Västerlånggatan 31 strax efter 20.30 för att ta tunnelbanan till Rådmansgatans hållplats i närheten av biografen Grand. Livvakterna hade skickats hem tidigare under dagen; inget ovanligt i det, bevakningen av landets statsminister var på hans eget initiativ den minsta nödvändiga.

Nere på perrongen i Gamla stan tjoade en överförfriskad fredagsfirare »Tjenare Palme!« och Olof hejade tillbaka. Vem som helst kunde hamna på armlängds avstånd med landets statsminister, och en blivande biobesökare promenerade så nära paret Palme hela vägen från Rådmansgatans tunnelbaneuppgång till biljettkassan att han tidvis hörde vad de talade om. Han, liksom många andra, förvånades över att inga livvakter syntes till.

När makarna Palme väl hämtat ut sina biljetter blev de stående utanför entrén tillsammans med sonen och hans fästmö. Mårten hade missat att filmen startade 21.15, så det blev att bida sin tid en kvart. Bland de väntande biobesökarna knuffade man på varandra: »Titta, där är ju Palme!«

Väl inne i salongen fanns en del personer som var personligen bekanta med statsministern och som nickade igenkännande. TCO-ordföranden Björn Rosengren med fru Agneta satt i fätöljerna precis bakom paret Palme, så de hann prata lite jobb innan reklamfilmen drog igång och Lisbeth hyssjade åt dem.

Filmen slutade 23.07 och paret Palme dröjde sig kvar i salongen innan de gick ut i foajén, där Olof fångades av ett kort samtal med en tonårstjej som ville ha »mer pengar till kulturen«. Rosengrens resonerade sinsemellan om att erbjuda Lisbeth och Olof skjuts hem, men avstod från att fråga.

»»Det måste vara en säkerhetsvakt«, var Fauzzis spontana reaktion, men sedan ändrade han sig. Mannen rörde sig klumpigt, närmast haltande, och verkade för gammal för att vara livvakt.«

Olof Palme rörde sig ofta på Sveavägen. Här låg två av hans favoritbiografer, ABF-huset med sina möteslokaler och sin bokhandel, samt Socialdemokraternas partihögkvarter. I närheten fanns LO-borgen och krogen Bohemia där ledande socialdemokrater ibland höll informella möten.

Ute på gatan blev Olof och Mårten stående med sina respektive utanför ABF-husets bokhandel bredvid biografen. De diskuterade fortsättningen av kvällen. Under samtalet noterade Mårten en stillastående man som stirrade in i bokhandelns fönster, med ryggen vänd mot dem. Han uppfattade honom som runt 40 år gammal, cirka 180 centimeter lång och kraftigt byggd, med en blå täckjacka som gick ner en bra bit över benen samt en keps med knäppa till skärmen och troligen även stålbågade glasögon.

Vid kvart över elva skildes paren åt, och Lisbeth och Olof promenerade Sveavägen söderut på väg hem till Gamla stan. Efter en bit ville Lisbeth kika in i ett skyltfönster på andra sidan gatan, så de sneddade över till Sveavägens östra trottoar där det stora Skandiahuset dominerade kvarteret. Här var betydligt färre

människor i rörelse. Makarna dröjde sig kvar en stund utanför klädbutiken Sari innan de fortsatte hemåt. Olof Palme närmast fasaden, med Lisbeth arm i arm på höger sida.

INNE PÅ FÖRSÄKRINGSBOLAGET Skandia tjänjde grafikern Stig Engström på stegen på vägen mot entrén. Han hade mycket att göra på jobbet – som vanligt, om han fick säga det själv – och hade jobbat över. Han bar en mörk trekvartslång rock, mörka byxor, lågskor och keps. I handen höll han sin handledsväska i brunt skinn.

Stig Engström nådde skjutdörrarna till receptionen och drog sitt tidkort i kortläsaren. Klockan var 23.19. I entrén satt två väktare, varav Engström kände den ena ganska väl, men denna dag var det inte läge för att byta mer än några korta ord, det fanns det helt enkelt inte tid för.

De båda väktarna såg Engströms breda ryggtavla passera ut genom Skandiahusets entré på Sveavägen 44 innan han försvann ut på trottoaren.

Vilka mer befann sig där ute på gatan?

I Skandiakvarterets södra ände, där Sveavägen korsas av Tunnelgatan, fanns konstruktören Anders Björkman. Lätt berusad efter ett firande med några arbetskamrater från Bofors Aerotronic hämtade han andan en stund innan han tänkte bege sig hemåt. Han passerades av kocken Nicola Fauzzi, som hastade förbi i norrgående riktning, lite trött efter kvällens jobb. När Fauzzi passerat Skandiahusets entré upptäckte han till sin förvåning paret Palme komma gående. Han mötte dem »utan att hälsa« och noterade att de inte var ensamma på trottoaren: en man följde statsministerparet på 5–10 meters avstånd. »Det måste vara en säkerhetsvakt«, var Fauzzis spontana reaktion, men sedan ändrade

han sig. Mannen rörde sig klumpigt, närmast haltande, och verkade för gammal för att vara livvakt. Han bar en Tensonliknande blå jacka som nådde till lårens mitt, i övrigt reflekterade inte Fauzzi över hur mannen såg ut.

Utöver paret Palme och den man som gick bakom dem befann sig 22 personer i närheten av korsningen Sveavägen/Tunnelgatan när klockan blev 23.21: Boforskonstruktören Anders Björkman, som nu var alldeles nära gathörnet, och Lars Jeppsson, som tagit en paus bakom en byggbarack en bit in på Tunnelgatan – övriga satt antingen i någon av de bilar som stannat för rött ljus i korsningen eller rörde sig på andra sidan Sveavägen. För dessa människor var den 28 februari 1986 så här långt en helt vanlig dag.

Varför skulle de fästa någon större vikt vid vad som försiggick omkring dem? Våra sinnen översköljs ständigt av intryck. De som saknar signifikans för oss sorteras bort mer eller mindre omedelbart, annars skulle våra hjärnor bli överbelastade.

Anders Björkman såg tre personer, vilka han uppfattade som två kvinnor och en man. Han fick intrycket att de gick tillsammans och att de därför kände varandra. Själv var han bara tre meter ifrån dem när mannen i sällskapet utan förvarning avlossade två skott, med någon sekunds mellanrum. Det lät mer som påksmällare eller avgasknallar från en bils varma avgasrör, konstaterade senare flera vittnen.

Olof Palme föll framåt, som om all styrsel i kroppen försvunnit. Gärningsmannen försvann springande därifrån, bort från Sveavägen och in i Tunnelgatans dunkel.

Andra personer i närheten av brottsplatsen uppfattade knappt vad som faktiskt hänt. För vittnen på avstånd, eller inifrån någon av bilarna på Sveavägen, såg det mest ut som ett vådligt slagsmål mellan några fyllskallar, där den mindre av A-lagarna föll handlöst i backen. Andra uppfattade det som om gärningsmannen från att ha väntat i gathörnet smög sig på ett promenerande par bakifrån och avlossade två skott. Ytterligare andra tyckte sig minnas att paret hade något slags kontakt med mördaren innan denne helt överraskande tog fram ett vapen.

Eftersom skotten föll praktiskt taget sam-

tidigt som trafikljusen växlade till grönt för den nord-sydligt gående trafiken, kunde de bilar som stannat för rött snabbt svänga in på den breda trottoaren intill den skjutne. Inom loppet av några sekunder rättade tre fordon in sig i ett led bredvid brottsplatsen.

Allra närmast parkerade en taxichaufför som kopplade upp sig mot Solna taxi för att be operatören kontakta larmcentralen och som blev kvar i bilen väntande på svar. Under tiden följde han gärningsmannen med blicken, där han sprang mellan Skandiahusets vägg och byggbarackerna som stod placerade längre in på Tunnelgatan. Samtidigt rusade hans passagerare Stefan Glantz ut till den skjutne på gatan; strax före honom kom tonåringarna Anna Hage och Karin Johansson hastande från en bil som endast stannat till för att släppa av dem.

Framför taxin parkerade en Chevroletvan vars förare greppade sin biltelefon för att ringa 90 000 men i upphetsningen slog fel nummer. Som tredje bil stannade en BMW vars ägare i vanliga fall hade en biltelefon monterad i bilen men som med tanke på stöldrisken i Stockholm hade lämnat den hemma. Han observerade Anders Björkman, som i blå täckjacka, mössa och skägg förskrämt kikade ut från entrén till butiken Dekorima i hörnet Sveavägen/Tunnelgatan. BMW-ägaren insåg att Björkman borde ha gjort viktiga iakttagelser, och när denne visade tecken på att vilja lämna platsen steg han ur sin bil för att se till att ögonvittnet stannade kvar.

Först med att larma polisen blev istället taxichauffören Anders Delsborn, genom Järfälla taxis växel. Även han hade stått stilla för rödljusen; Delsborn svängde in till trottoarkanten på den andra sidan av Sveavägen, där han släppte av sina passagerare och tog betalt innan han skyndade över till brottsplatsen.

Inne på Tunnelgatan hörde Lars Jeppsson skotten, men eftersom gärningsmannen

Björkman demonstrerar sin position efter mordet.

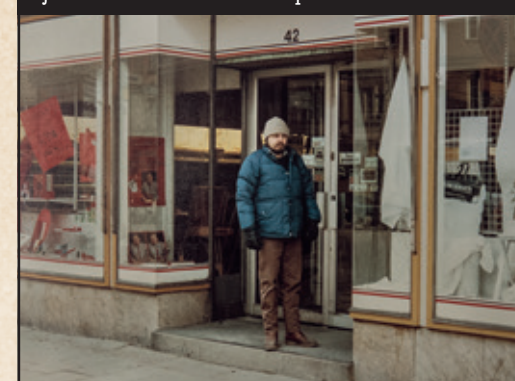

FOTO: UR POLISENS ARKIV

flydde på den andra sidan av byggbarackerna skymtade Jeppsson honom först när han passerat – och var på väg mot trappan till Brunkebergsåsen. När mannen hunnit halvvägs uppför den långa trappan vågade Jeppsson lämna sin undanskymda position för att spana mot korsningen varifrån skotten hörts, och såg då att fyra–fem personer samlats runt en fallen person.

Han förstod vad som hänt och vände sig om för att spana efter gärningsmannen, som då nått toppen av trappan. Där vände sig mannen om, och Jeppsson upplevde det som om denne iakttog honom och tog därför några steg åt sidan för

Jeppsson framför containern.

Mördaren flyr uppför trappan.

FOTO: UR POLISENS ARKIV

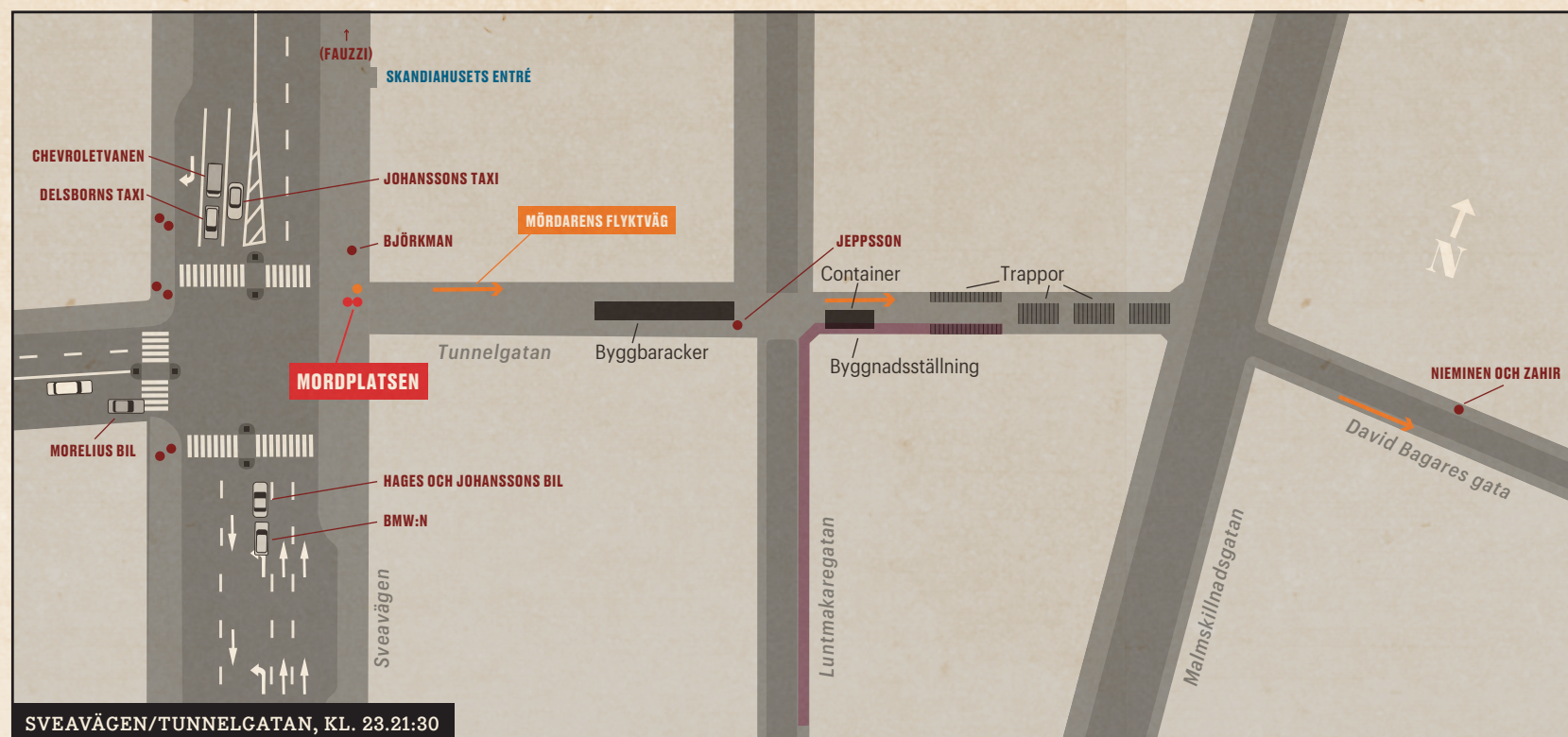
FOTO: UR POLISENS ARKIV

Rekonstruktion av Fauzzis möte med paret Palme.

Mannen Fauzzi observerade bakom makarna.

att söka skydd vid en byggnadsställning. Sedan försvann mannen. Skulle Jeppsson våga springa efter?

Det vittne som med hygglig säkerhet var sist med att hinna ta sig en titt på mördaren var Yvonne Nieminen. Hon befann sig på David Bagares gata, ovanför trapporna, i sällskap med vännen Ahmed Zahir. De båda hade varit på lokal och var på väg hem då de mötte en man som kom springande på gatans motsatta sida.

Han drog deras uppmärksamhet till sig både på grund av sin brådska och för att han såg sig över axeln upprepade gånger, samtidigt som han grejade med något i en mörk handledsväska. Som Nieminen uppfattade det bar mannen en uppknäppt, fladdrande rock till knähöjd, mörka byxor och förmodligen en mörk tröja under rocken. Han var satt eller grov på något vis, runt 175–178 centimeter lång och gissningsvis 35–45 år gammal. Mannen sprang inte speciellt fort

och halkade vid något tillfälle till i snömodden, det verkade ansträngande för honom att springa, kanske för att han hade »dålig kondition eller av annan orsak«.

Att det överhuvudtaget fanns anledning att memorera denna person visste hon naturligtvis inte då; skotten hade inte hörts uppe på åsen och även för Nieminen och Zahir var det här så långt en helt vanlig kväll. Men ovanför krönet av trapporna ner till Tunnelgatan mötte de Lars Jeppsson, som repat mod och bestämt sig för att följa efter gärningsmannen.

Medan de tre samtalade kort med varandra sprang mördaren vidare ut på Stockholms gator.

VID BROTTSPLATSEN SAMLADES oroade människor runt den skjutne medan Anna Hage och Stefan Glantz gav första hjälpen. En chockad kvinna försökte putta undan Hage, hon ville invänta läkarhjälp. De första poliserna på plats var

kommissarie Gösta Söderström och kollegan Ingvar Windén som anlände efter cirka två och en halv minut.

»När jag kommer fram till brottsplatsen befinner sig cirka tio personer där. De står i en ring runt en man som ligger på rygg i en stor blodpöl. Hans ansikte är blodbemängt, kläderna är nedsölade och han har en stirrande blick, inga reflexer på ögonen«, berättade Söderström senare.

Snart svängde även en piketbuss från Södermalms vaktdistrikt in på platsen. De fem poliserna fick order av Gösta Söderström att ta upp förföljandet. Den taxichaufför som först stannat på platsen skrek upphetsat: »Han sprang bort där!« och pekade in mot Tunnelgatan. Poliserna reagerade inte fort nog, tyckte chauffören: »Då ställer sig basen för det här gänget och ska ha vittnesuppgifter och allt sånt där och då har ju [mördaren] kutat ytterligare 20 sekunder bort.«

Under tiden försökte Gösta Söderström få

kontakt med den kvinna som »sprang omkring på brottsplatsen«. »Hon var fullständigt hysterisk, uppriven och totalt slut, helt enkelt. Hon skrek: »Ni måste rädda livet på min man.« Det var det enda som gick att uppfatta i hennes förvirrade tillstånd.«

Livräddningsförsöken fortsatte. Anna Hage gav hjärtkompression medan Stefan Glantz försökte blåsa ner luft i lungorna på den skjutne. Det var svårt, blodet strömmade ur mun och näsa. Anna Hage kasade runt på knäna i den blodpöl som växte fram på den istäckta trottoaren. Vid Dekorimas skyltfönster kräktes ett av vittnena vid åsynen av allt blod och ljuden från upplivningsförsöken. I samma veva kom den första ambulansen till platsen.

Uppe på Brunkebergsåsen ilade Lars Jeppsson vidare på David Bagares gata där han både passerade en polisbil och kikade efter en person som han trodde smet in under en byggnadsställning. Sedan sökte Jeppsson upp en polisman. Han lämnade ett signalement: mörkblå täckjacka och keps. Polismannen konstaterade att det var magert och larmade ut Jeppssons uppgifter. En annan polis bad honom att följa med till en av piketbussarna vid brottsplatsen, så att han kunde lämna ytterligare information innan han fick bege sig hemåt.

Gösta Söderström försökte återigen få kontakt med den skrikande kvinnan. Han tog tag i henne, försökte få henne att sätta sig i polisbilen, men hon slog ifrån sig. Först vid det tredje försöket reagerade hon, och med ilska och chock skrek hon mot Söderström: »Är du inte klok! Känner du inte igen mig? Jag är Lisbeth Palme och där ligger Olof.«

Polismannen vägrade tro på vad han nyss hört. Han gjorde en ny kontroll av det nedblodade brottsoffret och kände först då igen statsministern på »hans böjda, stora näsa«. Några av vittnena uppfattade nu vem den skjutne mannen var. Långsamt insåg de vad som utspelades på trottoaren.

Först nu, cirka sex minuter efter att skotten fallit, kunde Gösta Söderström meddela ledningscentralen: »Brottsoffret är identiskt med statsministern.« Han fick upprepa informationen alltmedan även han själv försökte förstå det obegripliga.

»Bara ett femtiotal meter därifrån bultade en 52-årig man klädd i mörk trekvartslång rock och dubbelknäppt keps på Skandias entré.«

Olof Palme lyftes in i ambulansen, och med Lisbeth som passagerare körde man mot Sabbatsbergs sjukhus. I upphetsningen valde ambulansföraren fel väg och transporten fördröjdes något, men i praktiken spelade det ingen roll: statsministern var död i samma ögonblick han slog pannan i trottoarens stenplattor.

ANNA HAGE OCH STEFAN GLANTZ rättade till kläderna och försökte samla ihop sig i kylan. »Vi fick en rulle gasbinda från en polis. Vi stod där och torkade oss med den och försökte tvätta oss med snö«, berättade Stefan Glantz senare. Sedan hände det märkliga att medan Anna Hage togs med till förhör på krimjouren, åkte Stefan Glantz från platsen utan att lämna några uppgifter – och utan att förstå att det var Olof Palme han försökt rädda livet på. Först när han läste morgontidningen dagen därpå insåg han sammanhanget.

Nu kom också några fotografer till platsen. De första bilderna fängade poliser som sätter upp avspärningsband och åskådare som får dra sig undan. Skaran hade växt till ett tjugotal personer och i den första tomheten kom tårarna bland åskådare och poliser.

Sökandet efter gärningsmannen fortsatte, men åtgärderna var dåligt organiserade. Poliserna hade heller inte mycket till signalement att gå på. Vittnen på brottsplatsen talade om en mörkblå jacka, som senare kompletterades med en keps av Lars Jeppsson. Taxichauffören Anders Delsborn sade att gärningsmannen var en äldre

man klädd i en lång överrock samt mössa med öronlappar. Båda dessa uppgifter larmades ut.

Bara ett femtiotal meter därifrån bultade en 52-årig man klädd i mörk trekvartslång rock och dubbelknäppt keps på Skandias entré. Runt tjugo minuter efter att han lämnat jobbet var Stig Engström tillbaka, och släpptes in av de förvånade väktarna. Engström var i chocktillstånd och hade svårt att uttrycka sig sammanhängande. »Det är en man som har blivit skjuten där borta och dom säger att det är Olof Palme«, var det första han sade väl innanför dörrarna.

Väktarna fick inte riktigt ordning på hans berättelse. Först fick de intrycket att han varit framme vid Palme och hjälpt till att vända honom på rygg, när han lugnat sig lite verkade det som om han gått fram till den skjutne i ett senare skede. Väktarna såg dock inget blod på hans kläder. Engström påstod att han lämnat uppgifter till polisen men nämnde inget om att han sett någon gärningsman.

Efter en stund ringde han hem till hustrun för att berätta att han var försenad och var tvungen att ta nattbussen hem till Täby. Han var dock så pass fysiskt medtagen att en väktare erbjöd sig att beställa en taxi istället; Engström såg helt enkelt inte ut att kunna ta sig till bussen: »Han var väldigt chockad.«

Väktarna reagerade särskilt på att han sade: »Han såg så liten ut när han låg där.« Det gav ett äkta intryck, i kontrast till mycket annat han berättade innan han begav sig hemåt efter cirka tio minuter.

Inne på Sabbatsberg öppnade läkarna Olof Palmes bröstskorg för att massera hans hjärta direkt med handen, som en sista åtgärd. I ett angränsande rum satt Lisbeth Palme tillsammans med en sjuksköterska. Det sved på ryggen och sjuksköterskan upptäckte att Lisbeth varit någon centimeter från döden: ett av skotten hade rispat hennes rygg och gjort hål i kappan.

Klockan 00.06 dödförklarades landets statsminister, mindre än en timme efter att *Bröderna Mozart* slutat inne på Grand. Ett TT-telegram med dödsbudet kablades ut 00.20. Lisbeth Palme ringde sönerna Mårten och Joakim, och sjuksköterskan hörde henne berätta för sönerna att det som familjen länge hade fruktat nu hade hänt.

Brottsplatsen bara några minuter efter att Olof Palme hämtats med ambulans.

FOTO: ANDERS HOLMSTRÖM/TT

Skandiamannen

I **KRIMJOURENS VÄNTRUM** i polishuset på Kungsholmen väntade taxichauffören Anders Delsborn tillsammans med Anna Hage och Karin Johansson på att förhöras. När väninnorna började diskutera vad de egentligen hunnit uppfatta sade Delsborn åt dem att inte prata om vad som hänt: det var viktigt att deras vittnesmål var så opåverkade som möjligt.

När förhören började strax efter midnatt hade Anna Hage och Karin Johansson inte mycket att berätta för polisen. Fram till skottögonblicket hade de haft uppmärksamheten på annat, där efter låg deras fokus på brottsoffret. Johansson hade inte noterat gärningsmannen överhuvudtaget, och Hage hade endast uppfattat att han var »medelålders, mörk och klädd i en trekvartslång rock eller kappa«.

Anders Delsborn sade å sin sida att han väntat på grönt ljus när han slängt en blick in mot trottoaren och, som han mindes det, sett tre stillastående personer i korsningen: ett par och en ensam man med ryggen mot husfasaden. Han uppfattade det som om trion samtalade, och samtidigt som trafikljuset växlade till grönt hördes två smållar. Delsborn hann se rökflamman från det sista skottet samt att gärningsmannen höll vapnet i höger hand, »ett vapen med en ovanligt lång pipa, typ Colt«.

Mannen uppfattade han som 180–185 centimeter lång och klädd i »grå herrhatt« samt »grå ulster med svarta stänk«. När gärningsmannen flydde hade han inte sprungit »med en yngre mans vighet utan förde sig något långsamt i steget«.

LÖRDAGEN DEN 1 MARS vaknade Sverige upp till sorgemusik på radion. Den som slog på TV:n fick snart veta orsaken: landets statsminister Olof Palme hade skjutits till döds på öppen gata i Stockholm.

Från världens ledare strömmade kondoleanser till den svenska regeringen. Biträdande stats-

minister Ingvar Carlsson tog över som regeringschef medan Stockholms länspolismästare Hans Holmér tog hand om mordutredningen.

Vad polisen hade att gå på framgick av morgontidningarna samt kvällstidningarnas extraupplagor. Där dominerade de första ögonvittnenas berättelser, med fokus på Delsborn, Hage och Johansson. Uppgifterna om mördarens signalement var knapphändiga och varierade, de vanligaste var att han burit lång mörk jacka eller rock samt mössa eller keps.

Under förmiddagen ringde försäkringsbolaget Skandias grafiker Stig Engström hem till företagets personalansvarige Roland Bergström. Engström hade jobbat över föregående kväll och undrade vilken tid han hade stämplat ut. Bergström förstod inte varför det var viktigt och fick då höra att Engström råkat befinna sig på mordplatsen utanför Skandiahuset – nu ringde polisen och en massa journalister till honom, så han ville vara säker på detaljerna.

Roland Bergström tog sig till jobbet och fann att Engströms utpasseringstid var 23.20. För säkerhets skull kollade han upp klockans tillförlitlighet mot Fröken Ur och upptäckte då att den gick en minut för fort. Engström hade alltså stämplat ut 23.19, vilket Bergström ringde och meddelade grafikern.

Klockan 12.00 höll Hans Holmér sin första presskonferens. Där angav den färske spaningsledaren den ungefärliga tidpunkten för mordet, 23.21, samt mördarens flyktväg och signalement.

Tjugo minuter senare tog sig Stig Engström fram genom telefonkön till polisens tipsmottagning. Polismannen Ali Lindholm gav ärendet rubriken »Iakttagelse av person« och noterade att uppringaren jobbat över och just hade kommit ut på gatan när han hört vad han trodde var en avgassmäll. Snart såg han dock att någon låg på marken och att folk samlades kring denne.

»När han passerade gränden vid Tunnelgatan, tittade han ditin«, skrev Lindholm. »Han säger att det stod arbetsbodar där och att väggen till det så kallade kulturhuset var upplyst. Mot denna vägg, såg han en man i 20-årsåldern, iklädd mörkblå täckjacka. När han kom fram till Palme, sade Lisbet Palme att gärningsmannen hade mörkblå täckjacka. Engström sprang då efter

de poliser han sett springa in i gränden, utan att hinna ifatt dem. Han återvände därefter gående. Han tror att det signalement, som har lämnats på en man i mörk rock, kan gälla honom själv. Han var själv iklädd mörk rock och keps.«

Engström tillade att han skulle resa på vintersemester till Idre och lämnade ett telefonnummer där han kunde nås. Under dagen kontaktade han även Svenska Dagbladet, som skickade ett reporterteam till villan i Täby. Stig Engström plätades hemma i köket där han upprepade sin berättelse om att ha varit på mordplatsen, och lade till en detalj: nu påstod han även att han hjälpt till att vända Olof Palme i framstupa sidoläge.

UNDER LÖRDAGEN FANN en privatperson en kula i närheten av brottsplatsen och nästa dag hittade ytterligare en privatperson den andra. Ammunitionen var en metallgenomträngande sort och kalibern identifierades som .357, i vardagligt tal kallad för Magnum. Antalet räfflor på kulorna talade för att de var avfyra av en revolver tillverkad av Smith & Wesson.

I Aktuellt sändning söndagen den 2 mars berättade Hans Holmér: »En annan detalj som har kommit fram är uppgifter om att mördaren har burit en liten väska i ena handen, i storleksordningen 15 gånger 20 centimeter eller någonting sådant. En handledsväska eller motsvarande. Vi räknar med att han i så fall har dolt vapnet.«

I övrigt hade utredarna ett tjog vittnesmål att arbeta med, men de förhör som hållits under mordkvällen och den efterföljande natten var summariska och oftast inte inspelade på band. Därför måste alla betas av på nytt. Vissa centrala vittnen, som Yvonne Nieminen och Stefan Glantz, föll bort i hanteringen och var tvungna att själva höra av sig för att bli förhörda igen.

När musikläraren Inge Morelius, som suttit i en slarvigt parkerad Opel Rekord på andra sidan Sveavägen, förhördes hela två veckor efter mordet påpekade han själv att det var ett problem att han hunnit älta delar av vittnesmålet med sig själv: »Nu har man ju läst så mycket i tidningarna också.« Förhørsledaren svarade överslätande: »Glöm det.«

»Ett problem var att ingen hade något att säga om mördarens ansikte. Vittnenas blickar drogs till den fallande mannen, eller i några fall till vapnet. Och när vittnena tittade upp var gärningsmannen redan på väg bort.«

Sedan utspelade sig just vad Morelius befarat. Dagen efter mordet hade han uppgivit att gärningsmannen »kommit ifatt« paret Palme, men när Morelius nu utvecklade berättelsen menade han att mördaren väntat in makarna i hörnet av Skandiahuset. I uppföljande förhör med honom tillkom allt fler detaljer, ett fenomen som upprepades med de flesta vittnena.

Särskilt för nyckelvittnena blev pressen stor när det stod klart att den tekniska bevisningen var så skral. Viljan att minnas mer, att hjälpa polisen fram till en lösning, ledde till att några lämnade uppgifter som låg långt från vad de uppgivit i det första förhöret. Somliga hördes under hypnos för att försöka locka fram mer information.

Det var kort sagt ingen idealsituation. Grundläggande inom vittnespsykologin är att utsagorna direkt efter brottet är de mest värdefulla. Minnet påverkas snabbt, och ju mer ett vittne ser, hör och läser, desto större risk för påverkan. Ögonvittnen är heller inte särskilt pålitliga. I synnerhet inte om händelseförloppet är hastigt och vittnena inte är direkt fokuserade på själva händelsen.

Ta en sådan sak som vad mördaren hade på

huvudet. »Barhuvad«, sade Chevroletvanens förare; »stickad mössa«, enligt firmafestaren Björkman; »en blandning av herrhatt och Sherlock Holmes-mössa«, menade taxichauffören Delsborn; »keps«, enligt arkivarbetaren Jeppsson.

Lade man samman vittnesmålen blev signalementet ändå hyggligt samstämmigt: Mörk trekvartslång jacka eller rock samt mörka byxor. Mörka lågskor. Gärningsmannen var också kraftigt byggd snarare än smal. Längden var enklare att bestämma: analysen av skottvinkeln mot Palmes rygg tydde på att han borde vara cirka 180 centimeter lång.

ETT PROBLEM VAR att ingen hade något att säga om mördarens ansikte. Vittnenas blickar drogs till den fallande mannen, eller i några fall till vapnet. Och när vittnena tittade upp var gärningsmannen redan på väg bort.

Lisbeth Palme hade lämnat väldigt knapphändiga uppgifter under mordnatten. Dagen efter mordet var hon mer samlad, men hade enligt förhørsprotokollet inget att säga om ansikte eller vapen. En svaghet i sammanhanget var att hon inte tillät att något förhör bandades. Inte heller ville hon medverka i någon rekonstruktion.

Även Lisbeth försökte minnas mer. I ett senare förhör kom de första detaljerna om gärningsmannens ansikte: stirrande, ljus blick, bulliga kindknotor, vit överläpp och kort hals. Ännu senare berättade hon att hon efter dådet tittat upp för att be om hjälp och då mött blicken från en man som betraktat henne från några meters avstånd innan han gett sig av. Denne uppfattade hon som mördaren. De uppgifter hon uppgav då stämde dessvärre in på det närmaste vittnet Anders Björkman, som mycket riktigt betraktat Lisbeth och den fallne Olof i några sekunder innan han räddhåget smugit sig undan.

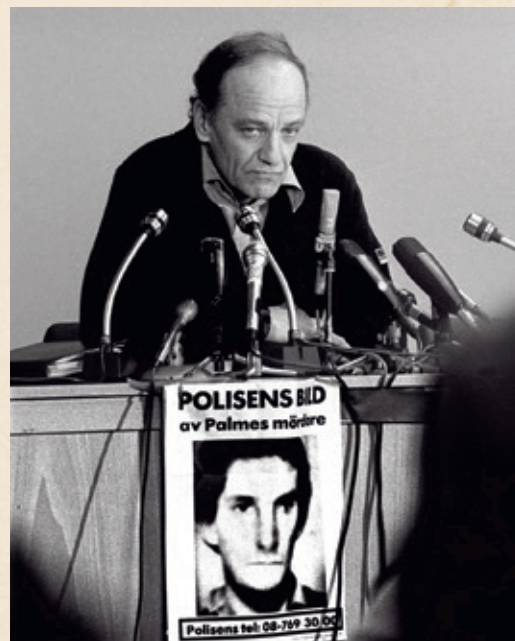
Redan den 4 mars utlyste Hans Holmér en belöning på 500 000 kronor till den som kunde lämna information som bidrog till mordets lösning. Några dagar senare tog Palmeutredarna till det chansartade draget att publicera en fantombild som byggde på uppgifter från en kvinna som reagerat på en stressad man på andra sidan Brunkebergsgåsen. Denne hade rört sig längs

gärningsmannens beräknade flyktväg, men både tid och avstånd från brottsplatsen gjorde observationen osäker. Från denna stund levde dock allmänheten i tron att mördaren var en något avmagrad, mörkhårig yngre man med ett sydlandskt utseende, och polisen formligen dränktes av tips om människor som såg ut ungefär så. Samtidigt gjorde naturligtvis fantombilden att personer som såg annorlunda ut blev mindre misstänkta.

Bilden riskerade även att påverka dem som trots allt bevittnat mordet: när det självupplevda vävs ihop med annan information blir det med tiden allt svårare att skilja de båda sakerna åt, och allt kan uppfattas som självupplevt.

TIO DAGAR EFTER mordet hölls ett första vittnesförhör med Stig Engström över telefon. Nu klarnade bilden av hur han menade att han själv agerat på platsen.

Engström hade varit väldigt aktiv – inte minst vad gällde åtgärder för den skadade Olof

Hans Holmér höll dagliga presskonferenser. Den 6 mars presenterades »Polisens bild av Palmes mördare«, ett påstående som saknade verklighetsförankring.

Palme. Därefter hade han samtalat med Lisbeth Palme och då fått veta åt vilket håll gärningsmannen sprungit och att mannen bar en mörkblå täckjacka.

När piketpoliserna anlände hade Engström »något militäriskt« pek ut mördarens flyktväg, för att sedan löpa efter polismännen med signalementsuppgifter så snart han kommit på vad Lisbeth Palme sagt. Eftersom han inte hunnit ikapp poliserna hade han vänt vid trapporna. Väl tillbaka på brottsplatsen fick Engström höra en yngre person som lämnade ett signalement – »keps och stålbågade glasögon« – som stämde in på honom själv. När han försökte påtala detta för en polis, samt ville lämna egna vittnesuppgifter, hade han dock blivit avvisad.

Palmeutredarna fick ingen ordning på Engströms uppgifter. Varken Lisbeth Palme, Anders Björkman, Anna Hage eller Stefan Glantz hade berättat om någon äldre man som deltagit vid upplivningsförsöken, och inte heller övriga vittnesobservationer rymde något som styrkte Engströms version. Att Engström skulle ha blivit avvisad lät heller inte rimligt.

Under mars hörde utredarna av sig flera gånger till Stig Engström, men utan att bli särskilt mycket klokare. En kort period räknades han som en av fyra intressanta personer på brottsplatsen. De tre andra var Björkman, Jeppsson – och mördaren. Det berättade Hans Holmér i ett samtal med Dagens Nyheters reporter Ann-Marie Åsheden, som hade exklusiv och daglig tillgång till spaningsledaren; resultatet skulle bli en bok. Den 24 mars uttryckte Holmér det som: »Engström som jobbar i Skandia och kommer ut på Sveavägen och virrar omkring där.«

När det den första helgen i april blev dags för en brottsplatsrekonstruktion på Sveavägen fanns inget uttalat huvudspår. De ansvariga bestämde sig för att inte kalla Stig Engström – hans uppgifter var helt enkelt inte trovärdiga.

Men istället för att nu kliva ur handlingen tog Stig Engström ett eget initiativ. Han kontaktade en grafikerkollega på SVT:s Rapportredaktion, där man snabbt hakade på hans story: Hade polisen slarvat bort ett viktigt vittnesmål? Skulle inte ett av de första vittnena på plats få berätta sin historia?

»Under rubriken ›Jag förväxlades med mördaren‹ fick han en helsida i Expressen där han återigen tog chansen att berätta sin historia.«

I ett knappt tre minuter långt inslag blev det istället reportern Folke Rydén som vallade Stig Engström på brottsplatsen. Nu fick han chansen att inför kameran visa hur han lämnat Skandias entré, skyndat på stegen för att hinna med sista tunnelbanan och vid kvarterets slut vikit in mot ett skyltfönster för att kika på klockan – i samma ögonblick som skotten avlossats mot paret Palme.

En illustratör fyllde i de delar där övriga aktörer saknades i inslaget: hur Stig Engström hjälpt paret Palme på plats, pek ut gärningsmannens flyktväg och sedan sprungit efter de polismän som tagit upp jakten på mördaren. När han väl tillbaka på brottsplatsen hört sitt eget signalement lämnas till en polis blev han i inslaget avvisad med repliken: »Tack, vi har redan ett vittne.«

Folke Rydén kunde berätta att Stig Engström kände sig besviken och illa hanterad. Sittande vid sitt eget skrivbord i Skandiahuset levererade han en bitande slutreplik in i kameran: »Polisen säger att man håller på att lägga pussel – då ska man väl inte ta bort bitar som hör till pusslet? Men, man är kanske inte så bra på att lägga pussel då, i så fall.«

Själv hade dock Engström tagit bort en pusselbit polisen lagt stor vikt vid. Sin bruna handledsväska bar han så ständigt att både arbetskamrater och vänner betraktade den som hans signum. Under hela Rapportinslaget lyste den med sin frånvaro.

Dagen därpå var Engström hett stoff för kvällstidningarna. Under rubriken »Jag förväxlades

med mördaren« fick han en helsida i Expressen där han återigen tog chansen att berätta sin historia. Nu påstod han att inte mindre än fem olika poliser talat med honom efter mordet, varav den sista ville att han skulle ta om hela sin berättelse från början. I Expressen skärpte han kritiken mot polisen som han tyckte »uppför sig som glada amatörer i den här allvarliga utredningen«.

Vid den här tiden började journalister och allmänhet ifrågasätta Palmeutredarnas hantering av mordet, och läsare och tittare eldades på av Stig Engströms kritik.

NÅGON VECKA EFTER Engströms mediegenomslag kontaktade våldshotelns rutinerade spaningsledare Arne Irvell sin tidigare kollega Per Häggström, nu utredningsinspektör på Skandia. Häggström hade jobbat 17 år inom polisen och var en erfaren brottsutredare. Arne Irvell hade tidigare frågat honom hur Skandias väktare rört sig i kvarteren runt brottsplatsen, och bad nu Häggström att diskret kolla upp Stig Engström.

I samma vecka kom Engström på tal i Palmegruppen – den här gången med större allvar. Vid ett möte i ledningsgruppen den 22 april sattes han upp på den så kallade aktivitetslistan, som upprättats för att man skulle hålla reda på viktiga frågor, spår och ledtrådar. »Ja, i Engströms fall är det ju inte en siffra rätt«, konstaterade Hans Holmér. »Han har ju varit däruppe [på Brunke-

bergsåsen] med handväskan också«, tillade en av cheferna på våldshoteln.

Den 25 april hölls ett nytt vittnesförhör med Engström, eller »Skandiamannen« som han nu kallades i medierna. Den här gången blev han kallad till polishuset på Kungsholmen där han fotograferades i de kläder han burit under mordkvällen. Hans handledsväska plåtades separat på ett skrivbord, för att ge en uppfattning om storleken.

Förhöret varade i 80 minuter. Engström påstod att han varit på sitt arbetsrum hela kvällen och att han stämplat ut 23.20. Därefter hade han varit väldigt fokuserad på att hinna hem, varför han varken observerat gärningsmannen eller någon annan på gatan. Engströms sedvanliga berättelse om att han varit framme vid mordoffret och därefter pratat med Lisbeth Palme kryddades nu med ytterligare en upplysning: »Jag har blivit skjuten i ryggen«, säger hon.

Engström fick även berätta hur han avslutade kvällen efter att ha återvänt till Skandiahuset: han hade promenerat upp till Odenplan för att ta nattbussen 00.10 hem till Täby. Han förklarade också varför han tog kontakt med polisen dagen därpå: »Då så när jag hörde den första presskonferensen som var på lördagen, så sa jag, ja jag skall åtminstone ringa in och ta bort ett onödigt signalement eftersom jag upptäckt att det stämde hemska mycket med mig, medan däremot Lisbeth hade sagt tackjacka.«

MEDAN VÅLDSHOTELNS UTREDARE tog de första tagen med Skandiamannen jobbade utredningsinspektören Per Häggström med samma sak inne på Skandia. Han talade med de tre Securitasväktare som tjänstgjort under mordkvällen, företagets säkerhetschef Hans-Olof Olsson och Roland Bergström på personalavdelningen. Den senare berättade att Stig Engström haft minst tre telefonkontakter med honom under lördagen, för att få veta sin utpasseringstid. Att den i själva verket var 23.19 gav Engström gott om tid ute på Sveavägen innan skotten föll klockan 23.21:30.

Väktarna berättade å sin sida om Engströms förvirrade uppträdande då han återvänt ungefär 20 minuter senare. Därtill stämde det inte att Engström varit på sitt rum hela kvällen: en av

»Därtill stämde det inte att Engström varit på sitt rum hela kvällen: en av väktarna hade stött ihop med honom i receptionen, varvid han uppgivit att han varit ute och ätit.«

Stig Engström demonstrerar i Expressen hur han »militäriskt« pekat ut mördarens flyktväg åt polisen. Enligt honom själv.

FOTO: GÖRAN ÅRNBÄCK/EXP/TT

väktarna hade stött ihop med honom i receptionen, varvid han uppgivit att han varit ute och ätit. Detta var vid 21-tiden.

Arne Irvell och våldshoteln gjorde nu bland annat extra kontroller av Stig Engströms närvaro på mordplatsen. Vittnet Stefan Glantz, som själv givit den skjutne Olof Palme konstgjord andning, kallades in och fick se 15 bilder, varav merparten var vittnen från brottsplatsen. Glantz plockade säkert ut Anna Hage och Karin Johansson, däremot hade han inte sett Stig Engström.

Arne Irvell delade med sig av uppgifterna till Per Häggström inne på Skandia, men skulle själv inte slutföra utredningen av Stig Engström. Den 31 maj gick Irvell i pension. Han gav Expressen en intervju där han under rubriken »Mordgåtan snart löst – polisens främste spanare säker« gav sin syn på spaningsläget. Optimismen gällde framför allt ett tips som sett ut att hamna »i högen »ej spaningsresultat« som nu blivit högtintressant och som stabiliserat sig de sista veckorna«. Och vidare: »Ungefär om en månad får vi nog se förspelet på upplösningen.«

Syftade Arne Irvell på Stig Engström? Arne lever inte, men sonen Peter hade ingående samtal med fadern om Palmemordet under många år.

– Jag minns det där, säger Peter Irvell i dag. Arne var nog allmänt positiv till möjligheterna att lösa mordet, med tanke på personal och resurser. Artikeln är nog ganska hårt vinklad.

Oavsett vilket var Skandiamannen högtintressant för Arne Irvell. Observationerna från brottsplatsen tillsammans med Per Häggströms uppgifter var starkt besvärande för Engström.

– Arne ansåg att det var självklart att Skandiamannen skulle utredas, berättar Peter Irvell. Arne ansåg att Stig Engström skulle förhöras, inte bara i egenskap av vittne.

I EN PROMEMORIA till polisen daterad den 5 juni 1986 summerade Skandias utrednings-

Palmeutredarnas foton av Stig Engström och hans väska.

FOTO: UR POLISENS ARKIV

inspektör Per Häggström vad han fått fram så långt. Han kompletterade sina egna uppgifter med sådant han fått höra från Arne Irvell, bland annat att »övriga vittnen på mordplatsen icke har sett Engström«. Däremot hade tre av de mest centrala vittnena lämnat ett signalement på *gärningsmannen* som stämde in på Engström.

I sina samtal med Anne-Marie Åsheden samma vecka summerade Hans Holmér: »Sen har vi då Engström i Skandiahuset. Hans uppgifter stämmer inte om vad han gjorde på kvällen. Han säger att han varit inne på Skandia hela kvällen. En vittnesuppgift säger att han kommit in vid 21-tiden. Till råga på allt elände verkar det som han känner Jeppsson. Och Jeppsson är tydligen en knepig figur sexuellt, han ger undanglidande svar när man pratar runt om han träffat tjejer. Han blev klart störd. Så de där vana utredarna sa att det är nåt knepigt med den där killen. Och samma sak gäller Engström. Han är eventuellt tvåkönad. Nu ska vi tala med honom.«

Att Stig skulle vara hermafrodit var en uppgift som hade förvanskats i flera led och härstamade från en drygt fyra år gammal artikel i Svenska Dagbladet om könsroller, eller med tidens språkbruk »androgynitet«. Artikeln utgick från ett självskattningstest där den svarande fått skatta sig själv avseende 60 egenskaper som Maskulin, Tävlingsinriktad, Foglig och Mild. Resultatet visade att Stig Engström bar på många »kvinnliga« egenskaper, varför han intervjuats i tidningen.

Till detta alltså påståendet att Stig Engström och Lars Jeppsson kände varandra sedan tidigare, med den underförstådda andemeningen att de kunde ha stämt en romantisk träff. Det kunde i så fall både förklara varför Engström totat ihop en så felaktig berättelse och lösa utredarnas bekymmer med Jeppsson. Honom blev man nämligen heller inte riktigt klok på.

Till skillnad från de flesta andra vittnena stod Jeppsson fast vid sin historia oavsett hur många gånger han hördes. Om mördaren framkom inga nya detaljer: han hade sett en bred ryggtavla bara, och något som såg ut som en keps. När Jeppsson pressades betonade han istället hur osäker han var. Som det där om att mördaren var klädd i en »mörkblå täckjacka«, som han uppgett till polisen redan uppe på Brunkebergssåsen. Det var kanske en överdrift, egentligen var Jeppsson bara säker på att mördaren burit ett mörkt klädesplagg.

Att »de där vana utredarna« störde sig på denna försynta särpling, som efter att ha tagit ett glas portvin med några vänner spankulerat på en mörk bakgata innan han tagit paus bakom en byggarbetsplats medan han funderade på att gå på nattbio, påverkade förhören. Under dem uppmanades Jeppsson att svara på alla möjliga ovidkommande frågor, som vad han haft i sin väska, varför han varit ensam... Att han skulle ha känt Engström, eller vara homosexuell, var fria spekulationer.

– Så där har det varit för mig genom åren, säger Lars Jeppsson. Jag är en den sortens person folk påstår saker om, men det är alltid människor som inte känner mig.

För Hans Holmér var hursomhelst Stig Engström en surrande fluga han inte blev av med.

Vittne? Möjligen. Gärningsman? Nej, inte alls. Historien råkade bara vara »fylld av sammanträffanden«.

»Engström är lite knepig som person«, sade Holmér till Åsheden. »Det är alltid så att när man får knepiga personer med i ett fisknät så här, så spelar det ingen roll att de är oskyldiga för de stökar till det så vansinnigt.«

MÅNDAGEN DEN 9 juni började de Securitas-väktare som arbetat i Skandiahuset under mordkvällen att förhöras av polisen. Den personalansvarige Roland Bergström hördes per telefon. Därmed bekräftades de uppgifter Per Häggström samlat in, samtidigt som ny information tillkom.

Nu fick även kriminalkommissarie Erik Skoglund veta att Engström varit så kraftigt chockad när han återvänt till jobbet att han knappt kunde uttrycka sig sammanhängande. Det han då sagt till väktarna stämde dessutom inte med vad han senare uppgivit till polisen och medierna: exempelvis hade han varken nämnt någon språngmarsch efter poliser eller att han skulle ha förväxlats med gärningsmannen.

Den personalansvarige Roland Bergström berättade att Engström varit lika uppriven när han dagen därpå ringde för att få veta sin utpasseringstid. När Engström sagt att »tidningarna och polisen ligger på och vill veta« hade Roland Bergström undrat för sig själv hur i all världen

»Holmér hade landat i att mordet inte var utfört av en ensam galning, utan var välplanerat och genomfört av en organisation: den kurdiska motståndsrörelsen PKK.«

tidningarna kunde känna till hans namn så tidigt. När Bergström väl tagit reda på utpasseringstiden hade han erbjudit sig att meddela den till polisen, men den saken hade Engström velat ta hand om själv. Med följden att han alltså uppgivit att han stämplat ut senare än han faktiskt gjort. Bergström hade reagerat på fler märkligheter, bland annat att Engström, som varit aktiv i Täbymoderaterna under många år, påstått att han inte känt igen Olof Palme.

Till detta kom en rad frågetecken om förhållanden inom Skandiahuset. Stig Engström visade sig vara den ende anställde med ett tjänsterum med eget lås. I motsats till vad han själv uppgivit hade han dessutom inte befunnit sig där hela mordkvällen, utan alltså återvänt från att ha ätit middag vid 21-tiden. Därtill hade en dörr på husets baksida stått öppen och avgett en larmsignal 22.35–23.22. Även väktarna ifrågasattes därför, framför allt den väktare som inte åtgärdat larmet.

Kort sagt framkom inget som plockade bort några frågetecken. Snarare tvärtom. Men Engström kallades inte ens till något nytt förhör.

Detta fick den nypensionerade Arne Irvell att undra över sakernas tillstånd.

– Arne höll kontakten med sina kollegor första tiden efter pensioneringen, berättar sonen Peter Irvell. Men ganska snart förstod han att det inte var populärt att han kom och lade sig i.

Även inne på Skandia grubblade man över polisens prioriteringar. Säkerhetschefen Hans-Olof Olsson:

– Jag tycker det var konstigt att utredarna inte talade med några officiella företrädare för Skandia, som jag själv och VD Björn Wolrath. Men jag höll en låg profil, jag ansåg att det var polisens uppgift att utreda det där.

Starkast reagerade utredningsinspektören Per Häggström, som blivit övertygad om att Stig Engström faktiskt var gärningsmannen. Men med Arne Irvell borta från spaningsledningen hade han svårt att få gehör:

– Inom våldsrörelsen påstod poliser att de var säkra på att Stig Engström INTE var gärningsmannen, och att jag kunde glömma honom.

Vad varken han eller övriga inblandade kunde veta var att spaningsledaren Hans Holmér under

försommaren ställt in siktet på helt andra politiska kretsar än dem som en 52-årig före detta moderat fritidspolitiker från Täby kunde tänkas tillhöra. Holmér hade landat i att mordet inte var utfört av en ensam galning, utan var välplanerat och genomfört av en organisation: den kurdiska motståndsrörelsen PKK.

Dit styrdes nu alla tillgängliga spaningsresurser. Under hösten lanserade Hans Holmér Operation Alfa: ett enormt tillslag mot PKK:s medlemmar i Sverige.

MEN STIG ENGSTRÖM var fortfarande inte helt avförd från utredningen. Vid ett möte i november 1986 sade Hans Holmér:

»Hur går det med Engström, är han avdiskad ännu?»

»Nej, Skoglund håller fortfarande på. Han ska besöka hans arbetsplats«, svarade en av utredarna.

Exakt vad som åsyftades är oklart. Det finns ingen skriftlig rapport om vad Erik Skoglund kom fram till gällande Engström, och kommissarien själv lider sedan länge av demens. Inom våldsrörelsen fanns hursomhelst ett fortsatt intresse för Skandiamannen: chefen Nils Linder tyckte att spåret var intressant, med hänvisning till den pensionerade Arne Irvell.

Holmér och Palmegruppen hade dock tankarna på annat håll. Trots ifrågasättanden och protester från åklagarsidan genomfördes Operation Alfa den 20 januari. Resultatet blev noll och intet. Utredningen organiserades om, och Holmér tvingades försvara sitt agerande men vägrade lämna spaningsledningen.

I slutet av januari 1987, nästan ett år efter mordet, försökte åklagarna Bo Josephson och Claes Zeime blåsa nytt liv i utredningen på egen hand. Det var dags att plocka upp de uppslag som lagts på is i juli 1986. I en DN-artikel kommenterade Josephson läget: »Det handlar om saker som borde ha granskats långt tidigare. Det finns mängder med intressanta uppgifter i materialet som man inte utrett alls.«

Polisinspektör Håkan Ström ombads studera de delar som rörde det påstådda ögonvittnet Stig Engström. För att försöka fastställa om Engström över huvud taget uppehållit sig på mordplatsen

»Varför poliserna inte visade sina egna bilder är oklart, men Nieminen invände hursomhelst att den rock hon nu fick se stämde illa med hennes minnesbilder.«

återvände Ström till de olika vittnesförhör som hållits månaderna efter mordet.

Vid Engströms förhör på polishuset den 25 april, den sista gången han hörts av polisen, ombads han att studera en samling fotografier som rymde personer som befunnit sig vid brottsplatsen. Han plockade då ut Jeppsson, Björkman och ytterligare två personer. Därav drog Håkan Ström slutsatsen att Engström talade sanning.

En av dem som Engström valt ut hade dock befunnit sig i en bil på andra sidan gatan under hela händelseförloppet och aldrig varit synlig för omgivningen. Två av de tre andra vittnena hade vid förhörstillfället hunnit medverka i både tidningsartiklar och TV-program, och att Stig Engström följde medierapporteringen är styrkt av samstämmiga uppgifter från arbetskamrater, närstående – och honom själv. I ett brev till en av sina vänner skrev han senare att han samlat material, »mest tidningsurklipp«, i »en maffig stor flyttkartong«.

Av den orsaken skulle det ha varit mer relevant för Ström att jämföra Engströms sena påståenden med vad han tidigare uppgivit för polisen. Redan vid lunchtid dagen efter mordet, då Engström självantagit sig till tipslinjen, hade han uppgett ett signalement som stämde överens med Jeppsson: »En man i 20-årsåldern, iklädd mörkblå täckjacka.« Men vid den tidpunkten var Jeppsson lika okänd för medierna som för övriga

vittnen vid mordplatsen; skydd av byggarackerna på Tunnelgatan hade han undgått allas uppmärksamhet. De enda som känt till hans existens var Nieminen och Zahir som mött honom uppe på David Bagares gata, de poliser han själv sökt upp – och gärningsmannen.

På liknande vis fanns det inget spår av det närmaste ögonvittnet Anders Björkman i Engströms tidiga poliskontakter, medan han i det sista förhöret både kunnat peka ut Björkman och karaktärisera honom som »högljudd och märkbart berusad«. I den beskrivningen hade Engström fel. De personer som mött Björkman direkt efter skotten vittnade alla om att han varit svår att få kontakt med, förvirrad och fåordig. Att han var berusad var en uppgift han bidragit med själv, och först senare.

Istället för att notera sådana saker fastnade Håkan Ström för en vittnesuppgift från en passagerare i den Chevroletvan som parkerat på Sveavägen efter mordet. I ett förhör hade denne beskrivit en man som kommit fram till bilen och varit mästrande och »lite viktig«. Signalementet stämde hyfsat in på Stig Engström och när passageraren förevisats några foton hade han valt Engström.

Av detta slöt sig Håkan Ström till att det var Stig Engström som passageraren sett. Om Ström istället kikade i sina egna pärmar hade han upptäckt vad Chevroletvanens förare Leif Ljungqvist haft att säga om saken. Detta uppenbarligen bortglömda förhör, från april 1986, var till råga på allt genomfört av Håkan Ström själv.

»Lade du märke till någon man iklädd en mörkblå rock, keps och glasögon som tydligen var omedelbart i närheten av den här platsen när skotten föll och som sedan stannade kvar tills polismännen kom till platsen, en man i 40–50-årsåldern?» undrade Ström.

Ljungqvist: »Ja, där är man ju influerad av vad man hört och sett i media.«

Håkan Ström: »Mm.«

Ljungqvist: »Där har man ju sina egna teorier. Jag vet inte att jag har sett honom på platsen, men i och med att man har teorier om vad som har hänt med hans beteende va, om det är rätt att uppge det i det här sammanhanget det vet jag inte.«

Men istället för att be Ljungqvist utveckla tankebanan avbröt Ström: »Men det är inget att du spontant, att du minns den mannen?»

Ljungqvist återvände till huvudspåret: »Men jag kan inte minnas att jag sett honom. En man vet jag som hade glasögon, men han hade ingen keps eller nånting annat. Ja jag vet inte om det kan vara han. När jag satt i bilen och ringde, då kom det en man och frågade mig har ni biltelefon. Och han hade visserligen glasögon, men om han hade keps det vet jag inte.»

Den man med glasögon som Ljungqvist talade om, och som hans passagerare gissat var Engström, var BMW-ägaren Jan-Åke Svensson. Att Svensson uppträtt exakt på det beskrivna sättet framgick av förhöret med honom.

SOM EN SISTA utredningsåtgärd sökte Håkan Ström och ytterligare en polis upp Yvonne Nieminen på Domus Skärholmen den 30 januari 1987. De bad henne att studera en bild på Stig Engström och kommentera den utifrån sina minnesbilder.

Fotografiet de visade härstammade från Expressen och den artikel där Engström framträtt som »det bortglömda vittnet«, dock hade man retuscherat ansiktet. De båda poliserna utgick från att Engström var klädd som på mordnatten på Expressens bild. Dessvärre hade de fel.

Den rock Stig Engström burit under mordkvällen hade han visat upp vid vittnesförhöret i polishuset nio månader tidigare, då man även tog fyra bilder på honom. Den rocken var något kortare, den slutade ovanför knäna, och var av ett enklare snitt än den tjocka »finrock« han bar på Expressens foto.

Varför poliserna inte visade sina egna bilder är oklart, men Nieminen invände hursomhelst att den rock hon nu fick se stämde illa med hennes minnesbilder. Gärningsmannens rock hade fladdrat mycket och rimligen varit tunnare ... dessutom var hon osäker på om mördaren haft halsduk, vilket Engström bar på Expressens bild. I övrigt sade hon: »Jag tycker att det stämmer liksom, kroppshyddan, men jag tycker han verkar för kort.»

Yvonne Nieminen funderade över längden,

ville ha den springande mannen till 185 centimeter. Samtidigt konstaterade hon att hon sett honom i en nerförsbacke och att det kan ha förvillat. I sina olika förhör hade hon därför pendlat i sina uppskattningar, från 175 till 185 centimeter. Stig Engström var 1,82.

Handledsväskan stämde hursomhelst – »ja, det var i ungefär den storleken« – liksom skorna: »Han halkade när han sprang, så han hade inga stövlar eller grövre skor.»

Kroppshyddan, längden, skorna och inte minst – handledsväskan. Det enda som inte stämde in på Engström var rocken, men där var det polisernas val av bild som ledde fel.

Oavsett vilket slog Håkan Ström fast att det var med »all sannolikhet inte Stig Engström som Yvonne Nieminen mötte på David Bagares gata«.

DEN 12 FEBRUARI 1987 gjorde Stig Engströms namn en sista vända i Palmegruppen. Det var bara en tidsfråga innan Hans Holmér skulle tvingas bort, men än så länge bet han sig fast.

»Hur är det nu, är det klart med allt det sista?» undrade Holmér angående Engström.

»Ja, han är kvar som varande på brottsplatsen«, replikerade en utredare.

»Vad menar du med det?» undrade några mötesdeltagare.

»Som jag säger: han är kvar som varande på brottsplatsen. Och det är ingen anledning att jobba vidare med honom«, blev svaret. Och med det lät sig Hans Holmér nöja.

Stig Engström ställde bara till problem. Hans vittnesmål gick inte ihop med övriga vittnesmål, dessutom ändrade han sina uppgifter. Han var inte trovärdig och man tröttnade på honom.

Att Engström skulle plockas upp och utredas som ett huvudspår, åtta månader efter att Hans Holmér aktivt valt bort honom, fanns uppenbarligen inte på kartan.

Stig Engström avfördes från Palmeutredningen. Han var varken vittne eller gärningsman, varken fågel eller fisk. Han avfärdades som »varande« på brottsplatsen, en så udda lösning att flera av utredarna sett sig tvungna att fråga en extra gång.

Polisens dåliga samvete

NÄR HANS HOLMÉR väl avpolletterats som spaningsledare ersattes han av Ulf Karlsson, en administratör som först och främst försökte skapa lite ordning i utredningen. Vid det laget rymde den tiotusentals uppgifter om tusentals personer. Men bara en hade mördat Olof Palme. Eftersom lösningen inte tycktes finnas i det material man redan satt på växte desperationen.

Den 12 november 1987 höjdes belöningen till den som kunde lämna avgörande upplysningar till 50 miljoner kronor. Tipsen vällde in, och polisen fick ytterligare ett stort antal människor att kolla upp och förhöra. Utredningen svällde och svällde. Resultatet uteblev.

Den 5 februari 1988 ersattes Karlsson av den vane mordutredaren Hans Ölvebro. Ölvebro och hans 35 kriminalpoliser hade ingen lätt uppgift framför sig. Å andra sidan kunde de konstatera att förutsättningarna för någon att planera Palmemordet, så som det utförts, hade varit i det närmaste obefintliga.

Beslutet att gå på bio hade fattats först under mordkvällen, och både valet av film och biograf hade varit okända för alla utom Mårten och hans flickvän. Inga av de vittnen som därefter mött eller delat färdväg med paret Palme hade noterat något som pekade mot någon sorts övervakning i eller från Gamla stan. Däremot inkom tips om walkie-talkie-män, främst efter att polisen efterfrågat sådana, men utredarna betraktade dem inte som relevanta.

Den eller de som låg bakom mordet hade alltså rimligen upptäckt makarna Palme som tidigast när de anlände till Grand. Därefter hade det funnits ungefär två timmar till att smida planer och skaffa ett vapen.

Samtidigt kunde mördaren inte ens då veta att Olof och Lisbeth skulle välja att promenera hem, istället för att ta en taxi eller återvända med tunnelbanan. Så sent som efter biobesöket hade de dessutom diskuterat möjligheten att avrunda kvällen tillsammans med Mårten och hans flick-

vän; beslutet att gå hem fattades först utanför ABF-husets bokhandel.

Av den anledningen var den man som Mårten observerat vid skyltfönstret högtintressant. Men även om mannen hade hört familjen Palmes diskussioner så kunde han omöjligen veta – eller meddela någon annan – att Lisbeth skulle vilja korsa Sveavägen efter några kvarter. Hela makarna Palmes väg från hemmet i Gamla stan och fram till korsningen Sveavägen/Tunnelgatan präglades helt enkelt av tillfälligheter.

Mordet torde därför ha utförts av någon som stött ihop med Olof Palme av en slump. En ensam gärningsman, mer eller mindre galen.

BARA NÅGRA KVARTER från mordplatsen fanns den illegala spelklubben Oxen som frekventerades av diverse vinddrivna existenser. Delägaren Sigge Cedergren var narkotikaförsäljare och känd hos polisen. En av spaningsledare Ölvebros utredare tittade närmare på kretsarna kring Cedergren, utifrån hypotesen att gärningsmannen befunnit sig på Oxen under mordkvällen.

Med tiden avgränsades intresset till den 41-åriga narkomanen Christer Pettersson som tidigare begått ett slumpmässigt dråp i området. Pettersson fanns dessutom redan bland Palmeutredarnas alla hyllmeter med papper, eftersom några tipsare reagerat på att han var lik fantombilden och menade att han allmänt uppfattades som en vettvilling.

Inledningsvis påstod Sigge Cedergren att han själv passerat mordplatsen och att den ökände kåkfararen Lars-Inge Svartenbrandt skjutit Palme. Trots att Cedergrens berättelse saknade varje spår av verklighetsförankring fortsatte han att höras, och under sammanlagt 43 förhör – varav ett fåtal förevigades – utvecklades successivt en berättelse där Christer Pettersson pekades ut.

I polisens gigantiska material förekom redan en annan missbrukare ur Cedergrens bekantskapskrets. Enligt flera vittnesmål från Grand hade denne Roger Östlund dykt upp i foajén en stund efter att paret Palme lämnat biografen, varför även Östlund förhörts. Vid inte mindre än sju olika tillfällen hade han upprepat att han varit så borta av sprit och knark att han inte

mindes någonting alls av kvällen. Men nu fick han veta att polisen var intresserad av Christer Pettersson, och när Östlund hördes på nytt påstod han både att han anlät tidigare till biografen och att han då fått syn på Pettersson.

Det hela var så magert att Christer Pettersson endast kunde kallas till ett frivilligt förhör. När det hölls den 14 december förklarade Pettersson att han mordkvällen befunnit sig på spelklubben Oxen till 22.30-tiden och därefter tagit tunnelbanan hem till Rotebro.

Utredarna samlade ihop elva män från polis-huset och närliggande myndighetsbyggnader som radades upp bredvid Pettersson. Lisbeth Palme fick veta att man anhängit en missbrukare som misstänktes för mordet. Eftersom hon inte ville ta sig till polishuset videofilmades människoupställningen, och när Lisbeth fick se filmen sade hon: »Det ser man vem som är alkoholist.«

Därmed satte Lisbeth själv, om än omedvetet, fingret på två svagheter: att hon hade fått förhandsinformation samt att den härjade Christer Pettersson ställts upp bredvid en samling välordnade statstjänstemän. Kort sagt utgjorde denna vittneskonfrontation ett skolexempel på hur vittnesforskare fastslagit att sådana inte får genomföras på grund av risken för felaktiga utpekanden. Till råga på allt varken bandades eller videofilmades Lisbeth Palmes reaktion. Den präntades bara ner i en kortfattad promemoria, daterad sex veckor senare.

Hursomhelst räckte Lisbeth Palmes utpekande för att Pettersson skulle anhängas. Utredarna kallade några andra ögonvittnen och bad dem uppge om de kunde identifiera någon av personerna. Nicola Fauzzi svarade nekande, likaså Anders Björkman, men en av taxichaufförerna tyckte sig känna igen Christer Pettersson.

Palmeutredarna tralade vidare i den undre världen och fann inga belägg för att Pettersson haft tillgång till en Magnumrevolver eller ens någonsin beväpnat sig med annat än stickvapen. Motivbilden var också oklar, även om kretsarna kring Sigge Cedergren bidrog med diverse långsökta teorier.

Ett annat problem var att ögonvittnet Lars Jeppsson kom från samma trakter som den

misstänkte och kände igen honom som fruktad medlem av det lokala A-laget. Att det inte var Pettersson som sprungit förbi byggarackerna var – och är – Jeppsson övertygad om. Överhuvudtaget stämde Pettersson – som oavsett säsong oftast uppträdde barhuvad och iförd midjekort skinnjacka och jeans – illa in på de signalement som lämnats under mordkvällen.

Bland de hundratals personer som tre år tidigare befunnit sig vid biografen Grand tyckte sig nu däremot några ha sett Christer Pettersson. Mårten Palme kom, med tvekan, fram till samma sak.

VID DEN HÄR tiden levde Stig Engström högt på sin image som polisens dåliga samvete. Så snart han fick chansen berättade han hur han upplevt mordkvällen samt att polisen misskött spaningsarbetet i allmänhet och hans eget vittnesmål i synnerhet.

Tidningen Proletären publicerade flera artiklar som ifrågasatte utredningen och innehöll uppgifter som talade för att det i själva verket var poliser som utfört mordet. Hos kommunisterna var misstron mot statens och kapitalets företrädare djup, och i sin vitbok *Mordet på Palme och polisspåret* gav de Stig Engström mest plats av alla vittnen.

Han hade ju gjort allt rätt på mordplatsen: gett första hjälpen, pekat ut mördarens flyktväg och sprungit efter poliserna för att lämna signalementsuppgifter. De här insatserna hade han inte mycket för, kunde författarna berätta. Istället för att vara »högintrassant« blev han nesligt avspisad som en person som ville göra sig märkvärdig, löd författarnas avslutande kritik mot polismakten. Därmed inträffade det sorgslustiga att den mörkblå Stig Engström från moderatfästet Täby blev en omhuldad favorit bland de röda. Även vänsterdebattören och dokumentärfilmaren Maj Wechseltmann lyfte fram den redlige Engström.

Stig Engström själv såg till att hålla intresset vid liv, inte minst bland arbetskamrater, grannar och vänner.

– Han kom in på Palmemordet i tid och otid, säger en gammal arbetskamrat. Till slut blev det för mycket, jag orkade inte lyssna längre.

I Ann-Marie Åshedens bok *Jakten på Olof*

Polisens vittneskonfrontationer med Christer Petersson (här nummer 7) bröt mot konstens alla regler. Vittnet ska inte ens veta huruvida någon av figuranterna är misstänkt: all förhandsinformation är tabu. Figuranterna bör därutöver betraktas en och en så att de inte kan jämföras med varandra. Den misstänkte får heller inte skilja sig från mängden, som här med både sitt garvade anlete och sina avvikande skor.

Palmes mördare – de tre första månaderna nämndes dock inte Skandiamannen med en rad. Detsamma gällde för Hans Holmérs *Olof Palme är skjuten*. Även Per Häggström låg lågt med vad han visste om Engströms förehavanden; Häggström hade gjort sig omöjlig på Skandia genom sitt utredande för polisens räkning, och fått byta jobb.

Inte heller från Palmeutredningen läckte det något om den påbörjade förundersökningen mot Stig Engström eller på vilka grunder han avförts från utredningen.

ISTÄLLET LYFTES LOCKET av grytan i samband med rättegången mot Christer Pettersson sommaren 1989. Petterssons advokat Arne Liljeroos ville så tvivel kring polisens gärningsbeskrivning och då kom Skandiamannens uppgifter väl till pass.

Liljeroos kallade Stig Engström till tingsrätten. Han inledde sitt vittnesmål med att flytta fram sin utpassering till 23.21, eftersom klockan gått en minut fel. Advokaten gjorde ingen sak av vare sig den felaktigheten eller andra tveksamheter i vittnesmålet, utan sköt främst in sig på Lisbeth Palme. I rätten upprepade Engström påståendet att hon sagt »de har skjutit mig också« till honom, det vill säga att det rörde sig om flera gärningsmän.

Åklagaren utnyttjade i sin tur Engström till att tvärtom styrka Lisbeths trovärdighet som vittne, eftersom han höll fast vid att hon varit kommunicerbar och endast »behärskat chockad«. Även den uppfattningen var Engström ensam om, vilket fick mer än en åhörare att undra vad han höll på med.

Christer Pettersson dömdes för statsministermordet i tingsrätten; de båda domarna ville

»En nyhet var att den då topphemliga motståndorganisationen Stay Behind, som skulle aktiveras om Sverige blev ockuperat, var kopplad till Skandiahuset och företagets tidigare VD Alvar Lindencrona.«

fria men röstades ner av de tre politiskt tillsatta nämndemännen. I hovrätten föll korthuset samman och i november frikändes han.

De mest engagerade journalisterna begärde förstås ut hela förundersökningsmaterialet. Till dessa räknades Proletärens Olle Minell och Sven Anér, en produktiv och stridbar frilansreporter som intresserade sig allt mer för Palmemordet.

Nu blev polisförhören med Stig Engström offentliga, liksom de som hållits med två av Skandias väktare samt ett långt samtal mellan kommissarie Erik Skoglund och Per Häggström om Engströms förehavanden. Att Stig Engström varit föremål för en förundersökning kom som en överraskning. Sven Anér började ställa besvärande frågor till Engström om vad han gjort under mordkvällen; han både sökte upp honom på Skandia och skrev några brev där han ställde de frågor som Palmeutredarna borde ha ställt mer än tre år tidigare.

Till svar fick han ett handskrivet brev. Tönen var raljant och lätt hånfull när Engström summerade: »Jag var i högsta grad närvarande vid mordet på Olof Palme och ända fram till att man hade spärrat av området med rödvita band.«

Sven Anér skrev ett antal brev till bland andra riksåklagaren och rikspolischefen där han redogjorde för graverande fakta samt avslutade med ett kärnfullt: »Hör Stig Engström!«

NU VAR DET även slut på smekmånaden med Proletärens journalister. Under rubriker som »Vad gjorde Skandiamannen på mordplatsen?« och »Fakta talar mot Skandiamannen« lyfte Olle Minell fram Engström som potentiell gärningsman i tre långa artiklar. En nyhet var att den då topphemliga motstånd-

organisationen Stay Behind, som skulle aktiveras om Sverige blev ockuperat av Sojvetunionen, var kopplad till Skandiahuset och företagets tidigare VD Alvar Lindencrona. Var Stig Engström en slumrande agent som skulle utnyttjas vid rätt tillfälle?

Minell hade talat med två av huvudpersonerna, Per Häggström och Erik Skoglund.

»Två gånger efter de här förhören i juni -86 har jag aktivt försökt få Palmeutredningen att intressera sig för Skandiamannen«, berättade Per Häggström. »Men jag har inte fått någon respons, de bryr sig inte om det. Det är inte intressant – jag ska säga dig en sak, jag har varit inom kåren och hade jag haft hand om mordutredningen i jakten efter Olof Palmes mördare så hade det här varit uppklärat nu.«

Även Erik Skoglund var luttrad, konstaterade Minell: »Jag blev som sagt bortkopplad från Palmeutredningen efter semestern [1986] – och jag bryr mig inte om varför.«

I dag vet vi att Skoglund inte höll sig till sanningen. Han fortsatte med Engström ett tag och visste förmodligen på vilka vaga grunder han avförts.

Att Skandiamannen inte skulle utredas ytterligare gjorde den dåvarande spaningsledaren Hans Ölvebro klart för Proletären: »Några ytterligare förhör med Skandiamannen har inte hållits. Och det är inte aktuellt heller. Det finns saker runt Skandiamannen som gör att vi kan göra den här bedömningen.«

Vad var det som gjorde Skandiamannen ointressant? Det obekräftade skvallret om hans konststillhörighet och påstådda relation med Lars Jeppsson, eller polisinspektör Håkan Ströms lika bristfälliga som felaktiga insats? Inga andra

förklaringar finns i utredningsmaterialet, men än i dag vägrar Hans Ölvebro klargöra vad han syftade på:

– Jag har *deletat* min hårddisk, fräser han. Jag är pensionär och vill inte prata om det här.

Per Häggström kan däremot berätta hur det gick till när han vid ett senare tillfälle konfronterade åklagaren Anders Helin:

– Jag frågade honom om utredarna visste vad Stig Engström haft för sig på Sveavägen. Han skakade på huvudet och svarade nekande. »Är det inte dags att ta reda på det då?« undrade jag.

Per Häggström fick inget svar.

INTE HELLER PROLETÄRENS artiklar eller Sven Anérs brev till myndigheter och Palmeutredare gav något resultat. För Stig Engströms del förändrades dock situationen: det bortslarvade vittnet var plötsligt en person som tycktes ha något att dölja. Nu fick han påstötningar från enstaka journalister och andra intresserade, de vid det här laget välkända privatspanare som inte nöjde sig med polisens insatser.

Uppvaktningen tycktes inte bekymra honom särskilt mycket, åtminstone inte utåt. »De har ingenting att komma med«, kommenterade han ibland.

I en stort uppslagen intervju i branschtidningen Skydd och Säkerhet gjorde han våren 1992 sitt sista mediala framträdande. Där återberättade han vad han påstod sig ha varit med om och varvade berättelsen med egna teorier om mordet.

»Det var kanske inte alls överlagt och planerat«, sade Engström. »Inte mord, utan dråp, eller som ett vådaskott under en älgjakt. [...] Lägg ihop de här bilderna – paret tilltalas av en man som kanske känt igen dem och vill säga något till en livs levande världskändis som plötsligt kommer knallande Sveavägen fram från bion. Många har hälsat vänligt på Palme – han hade inte bara fiender. Tänk om den beundrade statsministern snäser av vederbörande på ett föraktfullt sätt. Avvisade och vända ryggen åt blir några av oss förbannade. Om då någon av oss går omkring med ett vapen – så kanske vi tar till det vid ett sådant tillfälle.«

Engström fortsatte: »Sinnet rinner till – vi tar

några steg efter mannen, lägger handen på hans axel för att stoppa honom – Din djävel! – pang. Det är tyvärr mänskligt – eller omänskligt.«

Han funderar även över gärningsmannens val av vapen: »Jag skulle personligen ha använt ett smidigare, ett mindre vapen – om jag varit mördaren. Inte ett så kraftigt vapen, möjligen också dyrbart, kanske utfört med elfenbenskolv i utsirat mönster som det som försvann från restaurang Oxen samma kväll.«

VID DET HÄR laget befann sig Palmeutredningen i ett svårhanterligt läge. Många av utredarna hade blivit så övertygade av Lisbeth Palmes utpekande att de bortsåg från felaktigheterna i Christer Pettersson-utredningen. För dem var mordet »polisiärt löst«, om än inte juridiskt. Av den anledningen fortsatte de att leta efter något som kunde binda Pettersson till gärningen.

Rättspsykiatern Ulf Åsgård och kriminalkommissarien Jan Olsson prövade ett annat grepp. I USA hade FBI under 1970- och 80-talet utvecklat en metod för spaningsmord som gick ut på att samla in alla relevanta fakta om brottet. Dessa jämkades med erfarenheter från tidigare lösta fall, och utifrån dessa faktorer skapade man en profil på gärningsmannens troliga egenskaper. Sådana gärningsmannaprofiler hade hjälpt den amerikanska polisen att sälla bland tänkbara gärningsmän och bidragit till lösningen av ett stort antal brott.

Åsgård och Olsson tog hjälp av ledande profilerare på FBI i USA. 1994 presenterades resultatet: en 116-sidig genomgång och analys av själva

»Gärningsmannen kunde också förväntas samla på sig material om brottet och ha någon form av kontakt med utredningen.«

brottet samt en tiosidig profil på en tänkbar gärningsman. Av de fyra hypoteser som ställdes upp fastnade Åsgård och Olsson för att en ensam gärningsman utfört mordet. Detta baserade profilerarna bland annat på att det saknats tydliga spår av övervakning samt paret Palmes oföretsägbara beslut att både gå på bio och promenera hem. Och framför allt: om en grupp planerat att mörda statsministern fanns det otaliga tillfällen och platser som varit rimligare än mitt på Sveavägen bland 22 fredagsfirare.

Om gärningsmannen stod det följaktligen att han inte var något proffs, även om han »synes ha viss vana vid skjutvapen«. Förmodligen var han en medelålders man utan högre utbildning och med svag social position. Han antogs ha dålig ekonomi, en misslyckad yrkeskarriär, sakna familj och vara barnlös. Han bar rimligen på ett starkt samhällsförakt parat med ett agg mot Palme. Troligen bodde eller jobbade han i närheten av Grand, kunde dras med ett lättare missbruk och ha någon åkomma som gjorde att han haltade.

Gärningsmannen kunde också förväntas samla på sig material om brottet och ha någon form av kontakt med utredningen. »Han kan ha kommit med vittnesmål eller allmän information och i samband med det försökt skaffa information om utredningens läge«, skrev Åsgård och Olsson. Och vidare: »Han kan ha lämnat direkt vilsedande information i ett försök att rikta utredningens fokus åt annat håll.« I takt med att utredningen havererat torde gärningsmannen även ha »upplevt en påfallande grad av säkerhet och triumf«, vilket i så fall »medfört svårigheter att hålla inne med kunskaper om hur mordet genomfördes«.

Gärningsmannaprofilen blev ett verktyg för att sortera det digra utredningsmaterialet. Hans Ölvebro plockade fram 82 intressanta personer som stämde hyggligt med profileringen, men återigen utan resultat.

Men gärningsmannaprofilen kritiserades också för att inte ha tagit tillräcklig hänsyn till det spända politiska läget och utbredda hatet mot Olof Palmes person. Och framför allt: den borde ha tagits fram redan våren 1986, när utredningen kört fast och man saknade

en huvudmisstänkt. Med tanke på att profilen stämde ganska väl in på Christer Pettersson tycktes den vara färgad av att han kunde vara gärningsmannen, varför det hade varit bättre om den utarbetats utan svensk medverkan.

Att Åsgård och Olsson menade att de tagit sig an uppgiften med öppet sinne spelade i sammanhanget ingen roll.

DET FANNS EN annan person som i många avseenden stämde väl in på gärningsmannaprofilen: Stig Engström. Han led sedan länge av alkoholproblem och i mitten av 90-talet eskalerade missbruket, vilket ledde till att han förtidspensionerades. Dessutom hade han svårt att hålla ordning på pengar och fordringarna hamnade emellanåt hos Kronofogden.

1997 lades han in för avgiftning vid flera tillfällen och i september greps han för grovt rattfylleri. Han avtjänade straffet med fotboja. Äktenskapet havererade i takt med hans personliga bekymmer och makarna Engström separerade 1999.

Stig flyttade in i en lägenhet på Grindtorpsvägen i Täby och ambitionen var att räta upp tillvaron. I ett brev skrivet i januari 2000 välkomnade Engström en vän att komma på besök under våren. Han skulle renovera kök och badrum, berättade han, samt börja träna: »Har skaffat en 21-växlad cykel med hjälm och tröja. Även mina dåliga knän klarar alla backar.«

Mindre än ett halvår senare var han bjuden till ett födelsedagsfirande hos en barndomsvän nere i Nybro.

– Vi väntade ju på honom, men han dök aldrig upp, berättar barndomsvännen.

Ingen visste vad det blivit av Stig Engström. Varken hans bror eller exfru lyckades få tag på honom.

Tio dagar senare, den 26 juni, tog två polismän en låssmed till hjälp för att komma in i hans lägenhet. De fann ett hem i total oreda. Stig Engström låg död i sin säng med hörlurar över öronen. Poliserna fann även en tom whisky-flaska och tomma värktablettskartor, på vars förpackningar det tydligt varnades för riskerna med överdosering samt intagande av tabletterna tillsammans med alkohol.

En väl förborgad hemlighet

MITT EGET INTRESSE för Palmemordet väcktes 2006 i samband med en mejlväxling med Leif GW Persson. I sin roman *Mellan sommarens längtan och vinterns köld* hade kriminologiprofessorn gett huvudpersonen, en lätt maskerad Olof Palme, en bakgrund som engagerad av CIA med kodnamnet Pilgrim under tidigt 1950-tal. Vår kontakt rörde detta förhållande, och det kriminologiprofessorn kunde berätta vände upp och ner på min bild av den förre statsministern.

Kunde det verkligen vara sant, hade Palme jobbat för CIA? GW tänkte hålla tyst om sina källor livet ut, lät han meddela. Ville jag veta något mer om Palmes amerikanska kontakter fick jag leta reda på informationen själv.

Genom lite *Finderglück* i amerikanska arkiv kom jag så småningom halvvägs: CIA hade verkligen velat värva Olof Palme och Palme hade också lämnat upplysningar om svenska vänsteraktivister till USA:s ambassad i Stockholm. Han hade dessutom verkat på hög nivå i en internationell studentorganisation som varit så infiltrerad av CIA att det verkade sannolikt att han känt till och accepterat sakernas tillstånd. Dessa fynd fördjupade bilden av den unge Olof Palme, och jag författade tillsammans med en DN-medarbetare en lång artikel på temat som tidningen publicerade i januari 2008.

Den naturliga följdfrågan löd: Hade de här tidiga amerikanska kontakterna något med mordet att göra? Hade Olof Palme först jobbat för amerikanerna, bara för att senare i livet bli misstänkt för att ha bytt sida?

Flera ledande journalister hade varit inne på spår om Palme som misstänkt sovjetisk medlöpare, framför allt Lars Borgnäs och Thomas Bresky. I TV-programmen *Striptease* respektive *Norra magasinet* hade de presenterat uppgifter som pekade mot nätverk inom polis och militär där misstron mot Palme övergått i beslutssamhet: han måste bort. Ibland landade reportagen i intervjuer med personer som sade sig

ha blivit erbjudna stora summor för att mörda statsministern.

IDÉN OM ATT Olof Palme skulle vara redo att sälja ut Sveriges säkerhet och oberoende hade puttrat under hela 1980-talet. Framför allt rädde en spricka mellan militären och statsledningen gällande de påstådda ubåtskränkningarna. Regeringen Palme ansåg att bevisningen var bristfällig överlag, medan marinen var övertygad om att Sovjetunionen regelbundet genomförde storskaliga undervattensoperationer i den svenska skärgården. Framför allt officerare inom Stockholms kustartilleri spred en konspirations-teori som gick ut på att marinen verkligen lyckats stänga in en sovjetisk farkost vid den uppmärksammade ubåtsjakten i Hårsfjärden. Att den lyckats komma undan tillskrev man regeringen.

Inom delar av Försvarsmakten ansåg man att ett överraskande angrepp stod för dörren och såg tecken på sovjetiska krigsförberedelser lite varstans. Allt detta samtidigt som Olof Palme propagerade för avspänning och en kärnvapenfri zon i Norden.

I riksdagsvalet 1985 fick Socialdemokraterna 44,7 procent av rösterna och behöll regeringsmakten, vilket innebar tre år till med Olof Palme vid rodret.

Den hösten växte oppositionen mot regeringens försvarspolitik i allmänhet och Olof Palme i synnerhet. Kommendörkapten Hans von Hofsten fruktade privat att statsministern styrdes av ryssarna på telepatisk väg och väckte uppmärksamhet med en rad kritiska uttalanden. I november publicerade Svenska Dagbladet en artikel där tolv höga marinofficerare ställde sig bakom von Hofsten och flera visade direkt missstro mot Olof Palme.

Även inom hemvärnet växte de Palmefientliga strömningarna på grund av ett lagförslag om polisens ställning vid en ockupation. För den som målade fan på väggen riskerade förslaget både att försvaga hemvärnets kapacitet och göra polisen till ett verktyg för ockupationsmakten.

Strax före mordet, söndagen den 16 februari, höll kommendörkapten von Hofsten ett uppmärksammat föredrag där budskapet var tydligt: Sverige stod inför ett akut hot om en sovjetisk

»Att korsa de 22 vittnesmålen från brottsplatsen med Stig Engströms var en aha-upplevelse. På den punkten var det verkligen som Holmér uttryckt det i april 1986: »Ja, där är det inte en siffra rätt.«

invasion. Fosterlandsvänner av alla gruppe-
ringar oroad sig för Palmes Moskvaresa i april.
Ämnade statsministern låta ryssarna flytta fram
sina positioner ytterligare?

VID SIDAN AV olika motivbilder fördjupade jag
mig i Palmemordets infrastruktur. Det förunder-
sökningmaterial som lades fram i samband med
rättegångarna mot Christer Pettersson rymde
stora mängder information om brottet, därtill
innehöll Granskningskommissionens drygt
tusensidiga betänkande från 1999 alla tänkbara
fakta om utredningsarbetet. Jag kompletterade
med relevanta böcker och otaliga samtal och
möten med sakkunniga.

Ju mer insatt jag blev, desto tydligare framstod
det att de flesta mordteorierna – oavsett om de
rörde landsförräddarspåret, polisspåret eller att
dådet utförts av apartheidregimen – aldrig landat i
något konkret som kunde knytas till brottsplatsen.

Av den anledningen var uppgifter från Dagens
Nyheters pensionerade ledarskribent Olle Alsén
mer intressanta. Han delade frikostigt med sig
av sitt arkiv som rymde några intervjuer med en
tidigare CIA-agent och en tidigare IB-anställd.
Dessa pekade mot att mordet kunde vara en
aktion av Stay Behind, sanktionerad på hög nivå.

Detta nätverk, med uppdraget att planera
för och underhålla en underjordisk motstånds-
rörelse i händelse av en sovjetisk ockupation,
fanns under kalla kriget i alla västeuropeiska
länder. Dess svenska förgrening hade avslöjats
i DN 1990 och då nämndes även kopplingen
till Skandia och Skandiahuset. Fastigheten
hade varit en bas för nätverket, och dess många
ingångar och underjordiska kulvertar var som
skapade för hemlig verksamhet.

Och på Skandia fanns Stig Engström: som
grafiker på försäkringsbolaget var han en möjlig
medlem av den gren inom Stay Behind som skulle
syssla med psykologisk krigföring.

**ATT Korsa de 22 vittnesmålen från brotts-
platsen med Stig Engströms** var en aha-upp-
levelse. På den punkten var det verkligen som
Holmér uttryckt det i april 1986: »Ja, där är det
inte en siffra rätt.«

Lika slående var vad andra journalister redan
hade noterat: alla nyckelvittnens beskrivning av
mördaren, innan de hunnit påverkas av medie-
uppgifter och tidens tand, stämde antingen
hyfsat eller mycket väl in på Engström.

Att systematiskt gå igenom Engströms egna
utsagor var frustrerande. Förutsatte man att han
faktiskt var gärningsmannen – vilket var den
hypotes jag nu bestämde mig för att pröva – var
han mer eller mindre tvungen att själv kontakta
polisen dagen efter mordet. För hur såg alter-
nativet ut? Vaktarna visste när han stämplade
ut och att han hade varit på brottsplatsen. Dess-
utom stämde signalementet: det hade bara varit
en tidsfråga innan polisen skulle ringa på dörren.

Så Stig Engström gjorde vad han kunde för att
leda bort misstankarna. Att han begick ett avgö-
rande misstag när han beskrev Lars Jeppsson,
som dagen efter mordet endast var känd för
Nieminen, polisen och gärningsmannen,
spelade i sammanhanget ingen roll – det hade
utredarna noterat men inte dragit de rätta
konsekvenserna av.

Händelseutvecklingen hade därefter spelat
Skandiamannen i händerna gång efter annan.
Fantombilden på mördaren, exempelvis, skapade
bara oreda i utredningen. Och när skeendet gick

honom emot, som när Skandias Per Häggström
eller våldsroteln Arne Irvell fick upp ögonen för
honom, var det som om okända krafter trätt in
till hans räddning.

Samtidigt gnagde en oro i mig: Tänk om det
ändå fanns något i förundersökningen som för-
klarade att en person som befunnit sig på brotts-
platsen, i rätt tid och med rätt signalement, och
som blåljugit ända in i hovrätten, inte hade blivit
grundligt utredd?

ATT GÅ TILL botten med den frågan var inte
lätt. Utöver de bitar som släppts i samband med
Christer Pettersson-rättegången var allt material
rörande Skandiamannen belagt med förunder-
sökningsskretess. Granskningskommissionen
ägnade honom inte ett ord. Däremot tas han upp
i kommissionens så kallade revisorsrapport som
skrevs ihop av två revisionsdirektörer. I deras
granskning, liksom i några bilagor, förekommer
Stig Engström enbart i egenskap av ett vittne som
lämnat uppgifter om vad han sett och upplevt på
plats.

I sin bok *Cover-up: Palmemordet*, som gavs
ut samma år som Granskningskommissionens
betänkande, är journalisten Sven Anér ömsom
uppgiven, ömsom upprörd. Han konstaterar att
kommissionen inte bidragit till att räta ut ett
enda frågetecken när det gäller Stig Engström:
»Det spelar egentligen ingen roll var jag sätter
fingret i denna affär, jag hamnar alltid i egen-
domligheter, absurda påståenden, märkliga
händelseförlopp, skrämmande överksamhet från
polisens och åklagarnas sida. Allting är egen-
domligt, ingenting är klart.«

Mina egna frågor till poliser som deltagit i
utredningen, från spaningsledare och neråt, gav
heller inget av värde. Antingen kom de inte ihåg
eller så ville de inte berätta.

Palmeutredningens dåvarande chef Stig
Edqvist stod för en annan variant 2011. Först
utlovade han en intervju om Skandiamannen,
men när han fick se frågorna ställdes den in.

Samma år gav Anders Jallai, vars spännings-
romaner bygger på verkliga händelser och per-
soner, ut boken *Landsförrädaren*. I den utförs
Palmemordet av en lätt förklädd Stig Engström,
på uppdrag av en paramilitär grupp som ville

röja statsministern ur vägen före statsbesöket i
Moskva.

Idén hade Jallai fått från den förre chefen
för Säpos kontraspionage Olof Frånstedt, som
berättat för honom om två fristående grupper
som kunde ha något med mordet att göra. Den
ena gruppen, Grupp Barbro, leddes av Barbro
Sagnell, en före detta FRA-anställd och verksam
på hög nivå inom FRO, en frivillig radioorganisa-
tion inom försvaret. Grupp Barbro dominerades
av FRO-medlemmar och verksamheten gick till
stor del ut på att hålla ett öga på diverse suspekta
aktiviteter på Stockholms gator. Den andra grup-
pen, Grupp Lennart, var och är mindre känd.
Ledaren var en affärsman som bland annat hade
goda kontakter med vapentillverkaren Bofors.
Här var verksamheten mera diffus och Olof
Frånstedt lämnade inte så mycket information.

Gemensamt för båda grupperna var att de var
sanktionerade av Försvarsstaben. I sina memoar-
er kunde Olof Frånstedt berätta att dåvarande
IB:s operative chef Claes Wikland personligen
besökt honom med budskapet att grupperna
skulle lämnas ifred.

Om Engström tillhört någon av dessa grupper
skulle många bitar falla på plats. Först och främst
motivet, men kanske också hur han fått tag på
mordvapnet. Därtill kunde möjligen hans med-
verkan i ett hemligt nätverk förklara några av de
märkliga turer som gjort att han kommit undan.
Hade han helt enkelt fått hjälp av myndighets-
personer som stoppat utredningen med hänvis-
ning till rikets säkerhet?

»Så vem var då personen
Stig Engström, och vad
skulle kunna få honom
att vilja skjuta Olof
Palme? Kunde han ha
varit kapabel att utföra
mordet på egen hand?«

»*En vän till familjen fångar hans karaktär i ett enda ord:*

›*Liberace! När jag tänker på Stig, tänker jag på Liberace.*«

ATT FÅ TAG på människor som ingått i Grupp Barbro och Grupp Lennart tog lång tid. De enda ingångarna var ledarnas identiteter samt att Frivilliga radioorganisationen utgjort en rekryteringsbas för Grupp Barbro. Via några medlemmar i denna organisation fick jag tag på ett par namn, som i sin tur ledde till nya namn.

Mina kontakter med några av Barbrogruppens medlemmar gav lite insikt i arbetssätt och mentalitet:

– Palme? Den jäveln skulle ha dinglat långt före 1986, som en uttrycker det.

En kartläggning av människor som jobbat på Skandia samtidigt som Stig Engström visade också att en av hans chefer varit barndomsvän med ledaren för Grupp Lennart.

Samtidigt sade sig ingen av gruppmedlemmarna ha hört talas om Stig Engström, och själv fann jag inga direkta personkopplingar mellan honom och någon bekräftad medlem. Inte heller någon av Engströms gamla arbetskamrater, vänner och släktingar kunde berätta något som antydde att han ägnat tid åt paramilitär verksamhet i Stockholms innerstad.

Vad det gällde verifierbara fakta ledde inga försök att knyta Stig Engström till Stay Behind, Grupp Barbro eller Grupp Lennart någonvart. Detsamma gällde för uppgifter som tydde på att han haft något ihop med det Palmefientliga partiet EAP eller de ännu fränare Palmekritikerna på tidskriften Contra.

Lämnade man motivbilderna och höll sig till vad som trots allt var känt om Palmemordet, kvarstod ståndpunkten att det var präglad av slumpen och amatörmässigt utfört. I sin

gärningsmannaprofil uttrycker rättspsykiatern Ulf Åsgård och kriminalkommissarien Jan Olsson det kärnfullt som att idén om en konspiration »starkt kontrasterar mot hur mordet faktiskt gick till«.

Så vem var då personen Stig Engström, och vad skulle kunna få honom att vilja skjuta Olof Palme? Kunde han ha varit kapabel att utföra mordet på egen hand?

Det var bara att fortsätta med det som Palmeutredarna skulle ha gjort sommaren 1986 om inte Hans Holmér hade fastnat för kurdspåret: tala med grannar, vänner, arbetskamrater och andra som stod Stig Engström nära.

OM KRIMINALKOMMISSARIE Erik Skoglund försökt ta reda på vem Stig Engström var hade han hittat mycket som var »knepig«, för att använda Holmérs språkbruk. Engström föddes 1934 i Bombay, fadern var driftingenjör på Tändsticksbolagets fabriker och familjen stannade många år i landet. De första skolåren tillbringade han på den kristna svenska internatskolan Solvik i delstaten Tamil Nadu.

Som elvaåring flyttade Stig ensam hem till Nybro där han bodde hos en moster och traggade sig igenom folkskolan.

– Han var ingen studiebegåvning, berättar en barndomsvän. Men han var duktig i idrott och vi hängde alltid ihop.

1951 började han på Sigtunastiftelsens Humanistiska Läroverk, bara fyra år efter att Olof Palme tagit studentexamen på samma internatskola. Skolarbetet gick sådär för Stig, men umgänget med klasskamrater som Reuterswärd, Streijffert och Anjou gav känsla för klass och stil.

– Han kunde alla sociala koder, hur man skulle föra sig och sådant, berättar hustrun från ett tidigare äktenskap.

Det var de estetiska anlagen som skulle ta honom någonstans i livet. Men först gjorde han lumpen på Kronobergs regemente i Växjö. Där utbildades han till plutonchef inom infanteriet och erhöll goda betyg.

Efter lumpen hängde han kvar i det militära: mellan sommaren 1957 och hösten 1960 jobbad han på Kungliga Armétygförvaltningen, nuvarande Försvarets materielverk. I ett CV

anger han »perspektivteckning« som syssla – på myndigheten framställdes handböcker om allt från elverk till kulsprutor.

Genom kurser på Grafiska institutet och Konstfack blev han en välutbildad och habil illustratör, noggrann intill pedanteri med hantverket. Via jobb på Sveriges Radios förlag och Sveriges Television hamnade han på försäkringsbolaget Skandia 1968. Där blev han en känd figur, bland annat var han en tid ordförande för företagets kamratförening i Stockholm liksom grafiskt ansvarig för personaltidningen.

– Han var en klubbmästartyp, konstaterar en granne. Väldigt social.

Samtidigt hade han en personlighet som stack ut: »Han var annorlunda«, som en kollega uttrycker det. En vän till familjen fångar hans karaktär i ett enda ord:

– Liberace! När jag tänker på Stig, tänker jag på Liberace.

Karriären på Skandia blev inte vad han tänkt sig. Själv ansåg han sig kvalificerad för chefsjobb, men erbjudandena uteblev.

I den Svenska Dagbladet-intervju som gjordes 1981 apropå tidningens könsrollstest berättade Stig Engström att 40-årsåldern innebar en kris där han ifrågasatte både karriären och livet. Han var ärelysten och hade han haft mindre av det draget hade han mått bättre, konstaterade han själv.

– Han hade ett enormt bekräftelsebehov, på ett omoget och barnsligt sätt, säger en granne. Han ville verkligen spela roll, stå i centrum.

En gammal kollega säger:

– Han liksom sökte sig till utsatta situationer. Det var inte alltid han klarade av dem, men han vågade ändå göra det.

Engström hade uppenbart narcissistiska drag, så tydliga för omgivningen att man nog kan tala om en personlighetsstörning.

– Han blev förstörd under barndomen, säger exfrun Engström levde med till strax före sin död. Han drogs med dåligt självförtroende, hela livet.

ETT OÄNDLIGT BEKRÄFTELSEBEHOV, känslan av att vara kapabel utan att bli erkänd. Lägg därtill en vana att leva över de egna tillgångarna, något som ofta blev kostsamt för det gemen-

»*Med en viss bitterhet lämnade Engström sina politiska uppdrag. ›Men jag kommer ju alltid att vara moderat i hjärtat‹, kunde han säga till sina vänner. Detta yttrade sig på olika vis.*«

samma hushållet. Till karaktärsdragen hörde också en viss rigiditet: om han ansåg sig ha rätt i en sak eller i en ståndpunkt bet han sig fast. Oavsett om det var en process om en felaktig elräkning eller en politisk uppfattning.

Det stora fritidsintresset var politiken. Moderaten Stig Engström avancerade från att hjälpa partiet med informationsmaterial till enkla förtroendeuppdrag. 1982 blev han medlem av den lokala partistyrelsen och 1984 erhöll han en ordinarie plats i Täby kommunfullmäktige.

Täby var ett av de starkaste moderatfästena i landet och 1984 ville partiet lägga ner en skola i området Ytterby. Stig Engström råkade bo granne med ordföranden i den lokala hem och skola-föreningen och lät sig övertalas att skolan borde vara kvar. Både Dagens Nyheter och Expressen plockade upp frågan, och Stig Engström njöt av uppmärksamheten och rollen som populär försvarare av en angelägen sak.

Skolan fick vara kvar, men Stig Engström, som till en början ensam fronderat mot partilinjens och Tábys kommunalråd, blev avpolletterad.

– Han fick ju bli hjälte för dem som ville ha skolan kvar, berättar hem och skola-föreningens ordförande. Däremot tror jag inte han tänkte på att han gjorde sig omöjlig inom partiet.

Med en viss bitterhet lämnade Engström sina politiska uppdrag. »Men jag kommer ju alltid att

vara moderat i hjärtat«, kunde han säga till sina vänner. Detta yttrade sig på olika vis.

– Han skulle aldrig kunna tänka sig att handla på Konsum, berättar en närstående. Och han var öppet Palmefientlig i olika sammanhang.

Exfrun menar att det inte var något konstigt med det sistnämnda. Inte i de mörkblå kretsar där paret umgicks:

– Om man ska vara ärlig... under Palmes *Sturm und Drang*-period... han var ju ingen omtyckt människa! Han var jobbig, det gick mycket skrönor om honom. Stig hoppade på det där tåget. Alla tyckte ju så där, då gjorde han det också. Klimatet i Sverige var att inte tycka om Palme.

Andra närstående minns inte Stig Engströms Palmehat som så extraordinärt att enbart det kunde ha gjort honom till mördare. Däremot påpekar flera att det gick att påverka honom, särskilt om han själv hade något att vinna på det. Han fångade även upp andras idéer och gjorde dem till sina egna. Eller som en närstående säger:

– Inte för att jag tror att Stig sköt Palme. Men OM han skulle ha gjort det, så skulle det ha varit för att få en guldstjärna i kanten hos personer han ville vara duktig inför.

Det var inte svårt att hitta gemensamma nämnare för Stig Engströms närmaste vänner: socialt framgångsrika, med militär bakgrund, stabila högeråsikter och medlemskap i olika ordenssällskap och föreningar. Och så förstås: bridgen! Paret Engströms umgänge med grannar, arbetskamrater och partivänner kretsade i mångt och mycket kring kortspelande.

Bekantskapskretsen rymde inte minst gott om marinofficerare, både aktiva och före detta. Täby var starkt präglad av Sjökrigsskolan och marinflyget på Hägernäs, och flera officerare var även politiskt aktiva inom Moderaterna.

Den mest meriterade militären bland paret Engströms bridgevänner var en pensionerad överste inom kustartilleriet. En annan trogen kortspelare var en före detta marinofficer som satsat på en karriär inom Utrikesdepartementet.

Att umgås med överstar och diplomater var inget man förväntar sig av en grafiker på Skandia, men med Stigs bakgrund och sociala självklarhet gick det bra. Det fanns dock en avgörande skillnad:

Vintern 1985-86 nådde Palmehatet sin kulmen. En populär pin föreställde en kroknäst Palme-karikatur med ett streck över – en parafras på logotypen till filmen Ghostbusters.

– Det var väl ingen av oss som tog Stig riktigt på allvar, säger en av vännerna.

I SAMBAND MED 30-årsminnet av Palmemordet 2016 utkom hobbyskribenten Lars Larsson med boken *Nationens fiende* på eget förlag. Boken handlar om Stig Engström, utgår till stor del från polisens förundersökningsmaterial och landar i att han är den troliga gärningsmannen.

Trots att Larsson förtjänstfullt går igenom graverande fakta från brottsplatsen, Engströms vittnesmål och polisens utredning blev genomslaget magert. Troligen rymdes förklaringen i en mättnad hos svenskarna: efter flera decennier av mordhypoteser om allt från sydafrikaner till nazistiska poliser var det svårt att hetsa upp sig över ett avdammad spår gällande en grafiker från Täby. De flesta insåg kanske inte heller varför

en teori som utgår från ovedersägliga realiteter väger tyngre än sådana som enbart bottnar i tänkta motiv.

Under mina egna kontakter med de poliser som höll liv i Palmeutredningen märkte jag dock en allt öppnare attityd till vad som kunde vara intressant. Även om spaningsledaren Dag Andersson med kollegor prioriterade annat, hjälpte de mig att leta fram vissa dokument som rörde Engström. Några gånger när jag var på besök i Polishuset ställde utredarna frågor som visade att även de kunde grubbla över turerna kring Skandiamannen. Varför han avförts från utredningen kunde de emellertid inte besvara, de tycktes lita på att kollegorna haft sina giltiga skäl när det begav sig.

När chefsåklagare Krister Petersson utsågs till ny spaningsledare i februari 2017 inträdde ännu en attitydförändring.

– Nu har vi en åklagare som leder förundersökningen, berättar en av utredarna. Han är aktiv, kommer med egna inspel och idéer. Det är faktiskt väldigt inspirerande.

Rent konkret innebar det att Petersson bad personalen att börja om från noll. Om mordet istället inträffat föregående dag: Vad visste man om brottsplatsen och gärningsmannen? Hur löd de första vittnesmålen? Stig Engström var inte prioriterad, men han ingick i den allmänna genomgången.

Nu inträffade det märkliga att det plötsligt var jag som fick hjälpa polisen på traven. Under min research ramlade jag under våren 2017 över Holmérs med fleras ogrundade uttalanden om Engströms sexualitet och möjliga möte med Lars Jeppsson. Utredarna häpnade inför detta ovederhäftiga teoretiserande och började leta efter det protokoll där det upptecknats.

I samband med en genomgång av de bandade samtalen av Palmegruppens dagliga möten stötte de på allt fler uppgifter som visade att Skandiamannen varit ett ämne för funderingar och diskussioner i långt större utsträckning än vad som varit känt tidigare. Även polisinspektör Håkan Ströms insatser som lett till att Engström avförts som »varande« på brottsplatsen letades fram.

För första gången fick jag nu ta del av detta material som tidigare varit belagt med förunder-

sökningssekretess. Det tog mig bara några timmar att upptäcka alla misstag, som felaktigheterna kring fotokonfrontationen med Yvonne Nieminen och att BMW-ägaren förväxlats med Engström.

Den 14 juli sände jag en kort promemoria med mina iakttagelser till Palmeutredarna, som svarade att de dragit samma slutsats.

FYLLD AV NY ENERGI bestämde jag mig för att dra i några lösa trådar. Även om jag tyckte mig ha funnit en rimlig motivbild genom att para ihop Stig Engströms personlighetsdrag med inflytandet från hans bekantskapskrets återstod två viktiga pusselbitar: mordvapnet och hans eventuella skjutvana.

Alla som sökt svaret bland konspirationer brukar poängtera att skottet mot Palmes rygg var direkt dödande och mena att mördaren varit en professionell skytt. Även kriminologiprofessor Leif GW Persson kan säga saker som att »kulan tar jävligt bra«. Gärningsmannaprofilen talade däremot bara om »viss vana vid skjutvapen«.

Som lekman hade jag svårt att begripa vare sig den ena eller den andra slutledningen: Skjutur man någon mitt i ryggen med en Magnum-revolver, från 20 centimeters avstånd, torde väl resultatet bli detsamma oavsett? Dessutom hade mördaren missat Lisbeth från mindre än en meters håll.

Polisens pensionerade vapenexpert Sonny Björk, som utförde den tekniska undersökningen av skotten mot paret Palme, visade sig vara av samma uppfattning:

»Har du hållit i en revolver någon gång? frågar han retoriskt. Det spelar ingen roll. Du kan hala upp den med vänsterhanden och få samma effekt.«

– Har du hållit i en revolver någon gång? frågar han retoriskt. Det spelar ingen roll. Du kan hala upp den med vänsterhanden och få samma effekt.

Rimligen räckte det därmed att Stig Engström utbildats till plutonchef och genomgått repövningar fram till 1971. Novis på vapen var han inte.

Men hur fick han tag på revolvern? En av alla de personer jag intervjuat om Engström lämnade nu en lös uppgift om att han umgåtts med en vapensamlare. Den gick inte ihop med vad någon tidigare berättat om Stig Engströms vänner och bekanta. Inte minst borde hustrun ha känt till en sådan detalj, och henne hade jag pratat med och besökt ett antal gånger. I de samtalen fanns inget spår av någon vapensamlare.

Eftersom sagesmannen endast mindes samlarens förnamn blev det till att ringa runt bland vapenentusiaster i Stockholmstrakten. Till slut nådde jag en samlare som kom ihåg en person som kunde stämma in.

– Han hade tydligen en rätt stor vapensamling, berättar min kontakt. Han var inte så känd i samlarkretsar men hade visst många fina revolverar, modell Colt bland annat.

Coltar? Det var ju precis så taxichauffören Delsborn beskrivit vapnet, det enda vittne som egentligen sett något av revolvern. Även om Palmeutredarna fastställt att mordvapnet var en Smith & Wesson var uppgiften intressant.

Pulsen steg ytterligare när den numera avlidne samlaren visade sig ha bott på samma gata som paret Engström. Hans äldsta dotter bodde kvar i Täby och var både charmig och tillmötesgående när jag ringde upp.

Visst kom hon ihåg »farbror Stig«, hennes föräldrar hade ju umgåtts stadigt med paret Engström. Framför allt brukade de träffas för att spela bridge ihop med några andra par. Själv höll hon fortfarande kontakt med Stigs före detta fru; efter att hennes egen mor gått bort hade pappan och Stigs exfru fortsatt att umgås.

Vad det gällde vapensamlingen hade pappan haft ett stort antal revolverar nere i en väl skyddad källare i villan där hon växte upp. Där fanns allt från Vilda Västern-pistoler till modernare vapen. Och, inte minst: Magnumrevolverar.

100 revolverar och en patriotisk vän

ATT HITTA EN vapensamlare i Skandiamannens inre krets var en »åh fan«-upplevelse. Den gängse uppfattningen är att Palmeutredarna undersökt mer eller mindre alla relevanta revolverar i landet, men redan Granskningskommissionen påpekade att kartläggningen varit bristfällig. Palmeutredningens pensionerade vapenexpert Sonny Björk kunde nu berätta att bland Stockholms vapensamlare hade man främst undersökt dem som tillhörde den nationella intresseföreningen. Stig Engströms vän hade han aldrig hört talas om.

Att rekonstruera ett vapeninnehav mer än 30 år bakåt i tiden kräver tillgång till polisens licensarkiv. Dyker det dessutom upp ett relevant vapen måste det granskas och provskjutas. Det är ingen uppgift för journalister, hur spännande den än må vara.

Det mest samvetsgranna var därför att berätta om vapensamlarens existens för Palmeutredarna. En utredare slog i registret för provskjutna revolverar och där fanns han inte.

Genom fortsatta efterforskningar fick jag ett bättre grepp om samlingen, som även inrymt gevär, bajonetter, ammunition, uniformer och medaljer. Extra intressant blev det när en person nämnde att »amerikanska polisrevolverar«

»När vapensamlaren fyllde 50 år fixade Stig ett fint kollage med olika vapen och Vilda Västern-motiv och filmade och plåtade kalaset.«

utgjort ett av samlarens specialintressen. Kombinationen Magnumrevolverar och metallbrytande ammunition använde amerikansk polis för att stoppa bilburna brottslingar genom att – i bästa fall – skjuta sönder motorerna. Det är den typ av vapen Palmeutredarna sökt efter under alla år.

Nu tog intresset fart på allvar inom Palmeutredningen, både för Stig Engström och vapensamlaren. Jag kallades till ett formellt förhör den 29 september och efter den dryga två timmar långa utfrågningen summerade en av utredarna:

– Vi har sagt som så, att om vi ska utreda det här så ska vi göra det ordentligt.

Därefter dröjde det inte länge innan utredarna hörde fler i fallet Skandiamannen: Stig Engströms exfru, vapensamlarens äldsta dotter och Skandias forna utredningsinspektör Per Häggström. De började också söka information hos olika myndigheter, som den militära underättelsetjänsten Must.

Själv upptäckte jag att Täbypolisen överlämnat sina historiska register till Stockholms stadsarkiv och att de därmed blivit offentlig handling. Och där fick jag napp: ett diarium över inkomna licensansökningar gav en bild av vapensamlarens inköp under en tioårsperiod. 1978–1986 ansökte han om samlarlicens för sammanlagt 37 revolverar. Av dessa var fem av en kaliber som stämde med den aktuella ammunitionen. I arkivet återfanns också ett vapenkort för en relevant Smith & Wesson som samlaren sökt licens för redan 1955. Då var syftet målskjutning.

I dag är revolverarna spridda för vinden. Det föll på äldsta dottern att ta hand om dem i samband

En bild från 1970-talet, innan vapensamlingen växte och flyttades till ett inbrottsäkrat rum i källaren.

med faderns bortgång för några år sedan. Hela rasket gick på auktion:

– Det rör sig om kanske 200 vapen som jag har sålt. Kanske ännu mer.

PARET ENGSTRÖM SAKNADE egna barn och tog sig an vapensamlarens båda döttrar lite extra, vilket stärkte familjebanden. När vapensamlaren fyllde 50 år fixade Stig ett fint kollage med olika vapen och Vilda Västern-motiv och filmade och plåtade kalaset.

Kollaget speglade vapensamlarens ovanliga livshistoria. Han var född av tyska föräldrar och växte upp i ett Stockholm präglad av andra världskriget. I tonåren arbetade han som förtullare och genom jobbet kom han i kontakt med Air Transport Command, det amerikanska flygvapnets transportorganisation. Den var i behov av språkkunnig personal och mot slutet av kriget tjänstgjorde vapensamlaren bland annat som översättare åt amerikanerna.

Vid mönstringen inför den svenska militärtjänsten 1947 skrev han att han »så fort som möjligt« ville »studera i USA«. Sagt och gjort: efter lumpen korsade han Atlanten för en tvåårig

vistelse i drömlandet. Exakt vad han gjorde där är inte klarlagt; enligt äldsta dottern fick man ta vissa av pappans historier med en nypa salt.

– Under perioden i USA var han fall-skärmsjägare, säger hon. Det var någon form av kadettutbildning. Amerikanerna frågade om han ville stanna, men då hade han kommit in på en utbildning i Sverige.

Vapensamlaren fullgjorde sin officersutbildning på signalregementet S1 i Stockholm åren 1950–1951 och nådde fänriks

grad 1952. Åren med Air Transport Command och tiden i USA präglade honom för livet: han var tidigt medlem av Sveaorden liksom en svensk-amerikansk förening. Senare blev han direktör för ett företag som exporterade skogsprodukter, vilket innebar otaliga försäljningsresor västerut.

– Han var så proamerikansk så det var nästan töntigt, säger dottern. Vietnamkriget var jättebra ... även när USA föll i popularitet höll han fast vid att allt amerikanerna gjorde var rätt. Han var verkligen True Blue!

Även det militära intresset bestod livet ut. Så småningom blev vapensamlaren hemvärnsbefäl hemma i Täby och när hans förband stod för vakthållningen på Stockholms slott bevitnades tillställningen av hela familjen.

DET VAR SOM om alla Palme-fientliga strömningar cirkulerat runt Stig Engström i den annars så idylliska villastaden.

Där fanns de stridbara Tåbymoderaterna, där inte minst Mufarna utmärkt sig genom att använda statsministerns porträtt som piltavla i partiets samlingslokaler. Medlemmarna siktade särskilt på ögonen där papperet var alldeles upp-

Stig Engström, till vänster, i sällskap med vänner. Att vara moderat med en kvalificerad militär bakgrund var en gemensam nämnare för den inre kretsen.

fläkt. Idén plockades upp av den högerextrema tidningen Contra som sålde en riktig piltavla med Palmes bild på – medgrundaren Carl Gustaf Holm bodde i Täby, där han tillhört Moderaternas lokala partiavdelning.

Vid Engströms bridgebord fanns även den inhemska grupp som Olof Palme själv varit mest orolig för, marinofficerarna. Den närmaste vännen bland dem hade varit överste inom just det Stockholms kustartilleri där chefen påstod att regeringen släppt ut en sovjetisk ubåt.

Därtill alltså en vapensamlare USA-patriot som brann för hemvärdet, en organisation som strax före mordet hamnat i konflikt med statsministern.

Bit fogades till bit i ett pussel som föreföll allt

»Likväl hävdade alla närmstående att Stig Engström varit ointresserad av vapen.«

mer komplett. Att den socialt påverkbara och uppmärksamhetstörstande Stig Engström bör ha haft extra låg impulströskel under mordkvällen fick jag veta av den Skandianväktare som mött honom vid 21-tiden, då han återvänt till jobbet efter att ha »druckit middag«. Att Engström varit alkoholpåverkad hade hon tidigare undanhållit av hänsyn till kollegan.

Det klumpiga rörelsemönster som flera mordplatsvittnen tillskrev gärningsmannen kunde också ha sin förklaring i Engströms reumatism. En källa påpekade att han stundtals led så illa att han hade svårt att gå.

Likväl hävdade alla närmstående att Stig Engström varit ointresserad av vapen. Själv undersökte jag på olika vis om han tillhört skytteklubb i Stockholmstrakten, liksom den som funnits på Skandia. Även Sveriges Radio hade en skytteklubb när Engström jobbade där, med egen skjutbana i huset, men dess medlemsregister gick inte att komma åt.

På Krigsarkivet fanns däremot oändliga förteckningar över historiskt material om Försvarets materielverk. Sammanlagt åtta boxar rymde handlingar om föregångaren Armétygförvaltningens skytteklubb. En avhandlade pistolskytte. Och där fanns han: Stig Folke Vilhelm Engström, som både tränade och tävlade i pistolskytte.

I SAMBAND MED 32-årsminnet av Olof Palmes dödsdag sände Uppdrag granskning en dokumentärserie som lyfte fram felaktigheterna i Christer Pettersson-utredningen. Även om det mesta gjorts känt redan av Granskningskommissionen fördjupades bilden av polisens ovederhäftighet, och många tittare och journalister reagerade med förfäran. Inte minst fick sig alla som burit den slentrianmässiga uppfattningen att Pettersson nog ändå mördat Palme en rejäl tankeställare.

Palmeutredningens nuvarande chef ombads kommentera saken och i en serie uttalanden för bland annat Aktuellt, Veckans brott och Dagens Nyheter klargjorde Krister Petersson att för hans vidkommande var Christer Pettersson ointressant. Dessutom avslöjade han att Palmeutredarna följde ett nytt spår, som till skillnad från de flesta

»Och när jag dessutom frågat efter personer som kunde berätta något om Stig, varför hade hon utelämnat en av de närmaste vännerna med källaren fylld av revolverar?«

andra utgick från brottsplatsen. »Vi gräver på lite andra ställen än man har gjort tidigare«, sade han till DN. »Om man ska ha några synpunkter så är det inte min idé att man först skapar en teori om vad som kan ha hänt och sedan försöker fylla den teorin med fakta. Jag tycker att man ska börja på brottsplatsen och så ser vi vad som går att göra där.« Petersson förutspådde att detta konkreta spår rymde gåtans lösning och att mordet skulle vara uppkärlat »inom en inte alltför avlägsen framtid«.

Nyheten väckte lika delar uppmärksamhet och förvåning och brydda reportrar försökte lirka ur Petersson fler detaljer. Det lilla han yppade måste ha framstått som rent hypotetiska resoner, men pekade på ett av åklagarens bekymmer med att man utredde just Stig Engström: »Det bästa är om vi kan ställa mördaren inför rätta. Men om gärningsmannen var i sin krafts dagar när han begick mordet kan han numera vara avliden. Jag skulle som åklagare kunna säga att utredningen läggs ner och att hela utredningsmaterialet hemligstämplas. Då skulle det bli ett ramaskri. Jag tänker hitta en annan lösning och på något sätt redovisa vad vi har kommit fram till.«

För egen del fick jag nu allt svårare att få kontakt med utredarna. Förklaringen var självskrivet: från att ha varit en av många som efterfrågar material av i bästa fall historiskt intresse, sökte jag nu detaljer rörande en högaktuell

mordutredning – där jag dessutom själv tillhörde uppgiftslämnarna. Det var dags att låta proffsen sköta sitt jobb.

Men först var jag tvungen att återvända till Stig Engströms exfru.

MED TÅLAMOD OCH intresse hade hon stått ut med mina efterforskningar i över tio års tid. Utöver en handfull personliga besök hade vi fört minst lika många telefonsamtal, och vid alla dessa tillfällen svarade hon artigt på alla tänkbara frågor, samtidigt som hon vidhöll att hon inte såg någon anledning att ifrågasätta Stigs egen berättelse om mordkvällen.

Att inte vittna mot sin livspartner är envars rättighet, till och med inom juridiken. Men nog måste hon ha funderat över hans historia, särskilt när han blev ifrågasatt från så många håll.

Exfrun växte själv upp i en militärfamilj i Karlskoga där pappan var artilleridirektör på Bofors. Hon var även aktiv inom lottakåren, motsvarigheten till hemvärnet för dåtidens kvinnor, och engagerad inom Tübymoderaterna.

Varför hade hon sagt till mig att Stig varit ointresserad av vapen och att han »väl knappt gjort lumpen«, när han gjort flera repövningar och tränat och tävlat i pistolskytte? Och när jag dessutom frågat efter personer som kunde berätta något om Stig, varför hade hon utelämnat en av de närmaste vännerna med källaren fylld av revolverar?

Kanske var hennes tålmod med mig bara resultatet av ett eget informationsbehov: genom att aldrig tröttna och bryta kontakten, vilket borde ha varit den mest naturliga reaktionen, kunde hon hålla koll på hur nära sanningen jag och andra kommit.

Nu rådde det hursomhelst inte längre några tvivel om den saken. Nu hade hon själv blivit förhörd av polis flera gånger. Nu visste hon att även Palmeutredarna var Stig på spåren.

I TAXIN UT till Täby för ett sista hembesök gör jag en uppställning över de fakta som talar för Stig Engström som Palmes mördare.

I kronologisk ordning: Att han enligt utredningen inifrån Skandia först är ute vid den tid då paret Palme anländer till Grand och sedan

»Nej, men... Jag har pratat mycket med honom om det här. Han hade inget hum om det. Han gick inte i graven med dåligt samvete, det garanterar jag.«

stämplar ut två minuter före mordet. Därefter alla vittnes- och signalementsuppgifter som stämmer in på honom, varav några unika som handledsväskan och det klumpiga rörelsemönstret. Och sedan beteendet vid återkomsten till Skandia, där hans upplösta tillstånd tyder på annat än ett vittnes upplevelser.

Dagen efter mordet: Först ljuger han för Skandias personal om varför han behöver sin utpasseringstid, sedan för polisen och Svenska Dagbladet om vad han gjort vid mordplatsen. Samt lämnar en beskrivning av Lars Jeppsson, som vid tillfället är okänd.

Därefter: Anpassar sin historia i takt med att han får veta hur andra betett sig på brottsplatsen. Samlar på material om mordet och agerar också i övrigt i överensstämmelse med FBI:s erfarenheter av liknande mord – infiltrerar utredningen, söker uppmärksamhet, uppträder triumfatoriskt när poliserna visar sig vara på fel spår.

Även hans livshistoria och personlighet stämmer väl med gärningsmannaprofilens tänkta gärningsman. Han är en uppmärksamhets-sökande narcissist och omvittnat fientlig mot Palme, om än inte extremt. Rör sig i en miljö där Palmehat är det normala. Har skjutvana samt tillgång till vapen av rätt sort.

STIG ENGSTRÖMS EXFRU är över 80 i dag. Hon serverar kaffe och hembakad tigerkaka i köket. Trivsamt, om det inte vore för ärendet. Jag vill ge

henne en sista möjlighet att berätta allt hon vet och börjar beta av punkterna på min lista, men exfrun har redan sin ståndpunkt klar:

– Jag har hela tiden sagt att han inte kan ha gjort det. Han var inte den människan. Han var helt enkelt för feg. Men han skulle gärna ha stått på avstånd och tittat på.

– Han hade inget emot att det hände?

– Nej, inte på det sättet, säger hon. Politiskt sett var han inte emot det. Men det var han inte ensam om, så det var inget konstigt.

Vi byter spår och pratar om vapensamlaren. Varför hade hon aldrig nämnt honom?

– Nej, men han var ju senil, det var ingen idé.

– Men du och jag sågs första gången redan 2008, då var det väl ingen fara med honom?

– Nej, men ... Jag har pratat mycket med honom om det här. Han hade inget hum om det. Han gick inte i graven med dåligt samvete, det garanterar jag.

– Hur menar du då? Att du kan garantera att vapensamlaren inte hade något med mordet att göra ...

– Hur skulle det ha gått till? Han var ju nästan alltid ute och reste. Och Stig var inte intresserad av vapnen. Att han skulle låna ut ett vapen till Stig tror jag inte skulle falla i hans tankar.

Jag tar upp att Stig var aktiv inom Armétygförvaltningens skytteklubb och ägnade sig åt pistolskytte på träning och tävling.

– Det har jag aldrig hört talas om! säger exfrun. Det var innan vi träffades, jag har inget minne av att han överhuvudtaget pratade om vapen.

Samtalet glider över på åklagare Krister Peterssons bestämda ståndpunkt att mordet är nära att klaras upp. Exfruns egna förhör med Palmeutredarna har fått henne att fundera över deras chanser.

– Så länge de inte hittar skjutvapnet, så är det ganska kört. Det är ju huvudpersonen i hela mordet. Vem som hållit i det kan de aldrig få reda på om de inte får tag på vapnet.

Hon funderar en stund.

– Jag förstår inte hur de ska klara av det, säger hon. Det finns ju inga personer kvar att fråga! De är optimister ... Jag kan bara se att det klaras upp genom att någon som fortfarande lever skvallrar.

BESTÄLL BOKEN NU – OCH FÅ DEN SIGNERAD!

Boken *Den osannolika mördaren* utkommer i augusti och är Thomas Peterssons heltäckande berättelse om den avgörande pusselbiten till Palmemordets lösning – och hur han hittade den. Boken visar samtidigt hur utbrett hatet mot Palme och Socialdemokraterna har varit, ända upp i samhällets översta skikt.

Som Filterläsare kan du få boken signerad och utskickad med den allra första leveransen. Läs mer och förbeställ nu på shop.offsidepress.se.